

KONSTITUCINIS TAPATUMAS: SĄVOKOS VARTOJIMO PRASMINGUMO KLAUSIMAS¹

Egidijus Jarašiūnas

Mykolas Romeris universiteto Mykolas Romeris teisės mokyklos
Viešosios teisės institutas
Elektroninis paštas: jarasiunas.egidijus@gmail.com

Pateikta 2019 m. balandžio 10 d., parengta spaudai 2019 m. gegužės 31 d.

DOI: 10.13165/JUR-19-26-1-01

Saotrauka. *Straipsnyje nagrinėjamos konstitucinio tapatumo sąvokos vartojimo konstitucinėje jurisprudencijoje prasmingumo problemos. Šios sąvokos iškilimas didžiąja dalimi siejamas su nacionalinės konstitucijos ir ES teisės sąveika, taip pat konstitucijos pataisų konstitucingumo kontrole. Straipsnyje bus nagrinėjami tokie klausimai: konstitucinės tapatybės samprata, konstitucinis tapatumas ir „persidengiančios“ ar giminingos sąvokos (suprakonstitucingumas, nacionalinis tapatumas, suverenitetas), konstitucinės tapatybės funkcijos, sąvokos vartojimo konstitucinėje jurisprudencijoje „pridėtinė vertė“. Konstitucinio tapatumo gynyba siekiama apsaugoti konstitucinės sistemos esmę išreiškiančias vertybes ir principus, sudarančius neliečiamą jos tapatybinį branduolį. Ši kategorija laikytina ir svarbiu tarpsteminės pusiausvyros tarp nacionalinės ir ES teisinių sistemų užtikrinimo elementu.*

Reikšminiai žodžiai: *konstitucinė jurisprudencija, konstitucinis tapatumas, konstitucinio tapatumo funkcijos, tapsteminiai santykiai.*

---

1 Straipsnis parengtas pagal pranešimo, skaityto 2018 m. spalio 26 d. vykusioje Mykolas Romeris universiteto, Lietuvos Respublikos Seimo ir Lietuvos advokatūros surengtoje tarptautinėje konferencijoje „Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui 25-ri: patirtis ir nauji iššūkiai“, pirmąją dalį. Antroji pranešimo dalis – kito su mūsų nagrinėjama tema susijusio straipsnio pagrindas.

Įvadas

Konstitucinio tapatumo² sąvokos iškilimas ne vieno konstitucinio teismo jurisprudencijoje dažniausiai siejamas su nacionalinės konstitucinės sistemos ir Europos Sąjungos teisės sąveikos problemomis. Kitas šios sąvokos vartojimo aspektas – konstitucijos pataisų konstitucingumo kontrolė – kiek užgožtas karštų diskusijų dėl pirmojo aspekto.

Konstituciniai teismai, taikydami įvairius konstitucinio aiškinimo metodų derinius, bando išskirti *istoriškai patikrintas ir konstitucinės sistemos esmę išreiškiančias vertybes ir principus, sudarančius neliečiamą ar ypatingai saugomą jos tapatybinį branduolį*. Tokių konstitucijos „laikančiųjų konstrukcijų“ pakeitimas ar panaikinimas suvokiamas kaip invazija prieš visą konstitucinę sistemą, kaip siekis ją sugriauti ar pakeisti kita.

Konstitucinių aktų tekstuose ši kategorija nėra minima, nors „amžinų“, „faktiškai nepakeičiamų“ ar „ypatingai apsaugotų nuo keitimo“ nuostatų buvimas suponuoja tokio konstitucinio branduolio išskyrimo jurisprudencinę galimybę. Svarbiausiųjų konstitucinių vertybių pripažinimas, konstitucijos kaip tokių vertybių sistemą užtikrinančios darnios visybės samprata irgi leidžia kalbėti apie konstitucijos elementus, savo reikšmę užimančius ypatingą vietą sistemoje, preziumuoti, kad jų pakeitimas ar panaikinimas iš tikrųjų reikštų visos konstitucinės sistemos pakeitimą.

Konstitucinis tapatumas šiuo metu – sąvoka *à la mode*³. Ginčijamasi dėl konstitucinių teismų sprendimų, kuriuose ši idėja plėtojama, svarstomos jos vartojimo galimybės ir padariniai, poveikis konstitucinės sistemos ir ES teisės sąveikai. Kaip ir kiekvienos novacijos atveju, netrūksta ir šios idėjos kritikų. Todėl šios kategorijos šalininkams privalu įrodyti naujovės prasmingumą, jos vartojimo „pridėtinę vertę“ bei pozityvią įtaką ne tik konstitucingumo, bet ir tarpstemininių santykių plėtrai.

Vokietijos, Prancūzijos, Čekijos, Lenkijos, Belgijos ir kitų šalių konstitucinėje jurisprudencijoje įtvirtintas konstitucinis tapatumas ne viename rašinyje suvokiamas kaip apsauginis konstitucinis skydas, ypač nacionalinės teisės santykiuose su ES teise. Straipsnio autoriaus nuomone „skydo“, „stabdžio“ epitetai pernelyg vienpusiško tarpstemininių santykių supratimo rezultatas, konstitucinis tapatumas laikytinas tarpsteminės pusiausvyros užtikrinimo priemone (ir dėl to jis reikšmingas abiem teisinėms sistemoms). ES pirminėje teisėje įtvirtintas „pagarbos nacionaliniam tapatumui“ principas koreliuojasi su konstitucinės teisės kategorija „konstitucinis ta-

2 Autorius, turėjęs pasirinkimo galimybę (teisiniuose rašiniuose lietuvių kalba ši kategorija vadinama *konstituciniu tapatumu*, *konstitucinę tapatybę ar konstituciniu identitetu*), prioritetą teikia Konstitucinio akto dėl Lietuvos Respublikos narystės ES preambulėje minimam „*tapatumui*“ (akto preambulėje minima ES pagarba nacionaliniam tapatumui).

3 Denys Simon, „L'identité constitutionnelle dans la jurisprudence constitutionnelle“, *L'identité constitutionnelle saisie par les juges en Europe* (sous la direction de Laurence Burgogues-Larsen), (Paris: Editions Pedone, 2011), 27.

patumas“. Kitas konstitucinio tapatumo prasmingumo aspektas – apsauga nuo nekonstitucinių konstitucinio akto pataisų – mūsų dienomis didesnių ginčų nebekelia.

Lietuvoje apie šią kategoriją ilgą laiką buvo užsimenama tik nagrinėjant kitų šalių konstitucinę patirtį. Du Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai (2014 m. sausio 24 d. nutarimas⁴ dėl Konstitucijos 125 str. pataisos ir Seimo statuto kai kurių nuostatų konstitucingumo bei tų pačių metų liepos 11 d. nutarimas⁵ dėl Referendumo įstatymo konstitucingumo), kuriuose esmingai buvo išplėtotą Konstitucijos pataisų konstitucingumo oficiali konstitucinė doktrina, pakeitė teisinę situaciją. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, demokratija ir valstybės nepriklausomybė yra tokios konstitucinės vertybės, kurios sudaro Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties, ir ja grindžiamo Tautos bendro gyvenimo, pačios Lietuvos valstybės pamatą, kad net paisant iš pačios Konstitucijos kylančių jos keitimo apribojimų negali būti priimamos Konstitucijos pataisos, naikinančios prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, demokratiją ar valstybės nepriklausomybę. Šiomis ir kitomis materialinius konstitucijos keitimo ribojimus nustačiusiomis minėtų nutarimų nuostatomis Konstitucinis Teismas konstitucinės apsaugos instrumentų arsenalas buvo papildytas konstitucinio tapatumo (nors tiesiogiai ir neįvardinto) kategorija.

Taip konstitucinio tapatumo problemų nagrinėjimas iš lyginamosios ir teorinės teisėtyros srities perėjo į mūsų šalies konstitucinės jurisprudencijos tyrimų sritį. Tai patvirtina šios temos aktualumą. Bet kokių tyrimų pradžioje iškyla naujos sąvokos įtvirtinimo prasmės klausimas. Todėl galime fiksuoti mūsų darbo tikslą – konstitucinio tapatumo kategorijos vartojimo prasmingumo problemą.

Atsakymo paieška susijusi su tokiais nagrinėtiniais klausimais: konstitucinio tapatumo sąvokos įsitvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje, sąvokos prasmė bei ryšys su kitomis giminingomis ar „persidengiančiomis“ kategorijomis, sąvokos funkcijos bei jos vartojimo konstitucinėje jurisprudencijoje poveikis konstitucinės sistemos apsaugai bei tarpsteminiams santykiams. Toks paieškų kelias diktuoja ir tyrimo struktūrą.

Lietuvos tyrinėtojų darbuose konstitucinis tapatumas kol kas iškyla tik nagrinėjant žmogaus teisių apsaugos, materialinių konstitucijos keitimo ribojimų, konkrečių konstitucinių vertybių įtvirtinimo klausimus⁶, vien šiai kategorijai ir jos taikymui

4 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas, *TAR*, 2014-01-24, Nr. 487.

5 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas, *TAR*, 2014-07-11, Nr. 10117.

6 Dainius Žalimas, „Lietuvos konstitucinės tapatybės ir žmogaus teisių apsaugos sąveika“, *Jurisprudencija* 24, 1 (2017): 35–49; Dainius Žalimas, „Konstitucijos viršenybės užtikrinimas: kai kurie Konstitucinio Teismo implicitinių įgaliojimų aspektai“, *Jurisprudencija* 25, 1 (2018,): 38–68; Vytautas Sinkevičius, „Lietuvos konstitucinės kontrolės modelis: kelios teorinės ir praktinės problemos“, *Parlamento studijos* 21 (2016): 168–184; Vytautas Sinkevičius, „Konstitucijos kei-

specialiai nagrinėti skirtų darbų kol kas nėra. Užsienio mokslininkų (nuo G. J. Jacobsohno ir M. Rosenfeldo iki F.-X. Millet ar M. Quesnelio) parašytų darbų kiekis ir diskusijų kokybė kelia susižavėjimą⁷, ypač daug darbų skirta konstitucinio tapatumo reikšmės nacionalinės ir Europos Sąjungos teisinių sistemų santykiams tyrimui.

Tyrimė remsimės konstituciniais tyrimams įprastais metodais (nuo teisinės analizės iki sisteminio, lyginamojo ar aksiologinio metodų).

Šis straipsnis – tarsi užbėgimas už akių tolesnei konstitucinio tapatumo koncepcijos Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje plėtrai. Žinoma, dėl jurisprudencinės teisės ypatumų⁸, tešinio gali tekti ilgai laukti, visada yra rizika, kad Teismas (keičiasi teisėjai, doktrinos) gali ir sąmoningai „stabelėti“. Tačiau net ir tokiu atveju, svarbu diskutuoti, ką reiškia tokie Teismo padaryti pasirinkimai, kur jie gali nuvesti. Su šiuo straipsniu susijęs kitas baigiamas straipsnis, kuriame autorius analizuoja konstitucinio tapatumo turinio elementus, lietuvišką konstitucinio tapatumo koncepciją, jos poveikį konstitucinio „peizažo“ suvokimui bei Lietuvos Respublikos dalyvavimo europinėje integracijoje sampratai. Abu straipsniai sudarys savotišką straipsnių diptichą.

Tyrimą pradėsime nuo konstitucinio tapatumo principo įsitvirtinimo nacionalinių konstitucinių teismų jurisprudencijoje.

1. Konstitucinio tapatumo sąvokos įtvirtinimas konstitucinėse sistemose

Konstitucijų tekstuose „konstitucinio tapatumo“ sąvokos nerasime. Į veikiančią teisę ji atėjo jurisprudenciniu keliu. Konstitucinėje jurisprudencijoje priimtinos tik teisingam bylos išsprendimui būtinos novacijos, atskleidžiančios svarbius, anksčiau

---

timo apribojimais“, *Jurisprudencija* 22,2 (2015): 206–230; Egidijus Jarašiūnas, „Lietuvos Respublikos visateisė narystė Europos Sąjungoje kaip konstitucinė vertybė“, *Jurisprudencija* 24, 2 (2017): 220–237.

7 Norėčiau paminėti bent šiuos didesnės apimties veikalus (straipsnių dėl jų gausos išvardijimas nusitęstų per kelis puslapius): Gary Jeffrey Jacobsohn, *Constitutional identity* (Cambridge, Massachusetts ; London, England: Harvard University Press, 2010); *L'identité constitutionnelle saisie par les juges en Europe* (sous la direction de Laurence Burgogues-Larsen), (Paris: Editions Pedone, 2011); *National Constitutional Identity and European Integration* (ed. A. Saiz Arnaiz and C. Alcoberto Llivina) (Cambridge-Antwerp – Portland: Intersentia, 2013); François-Xavier Millet, *L'Union européenne et l'identité constitutionnelle des États membres* (Paris : L.G.D.J., 2013); *L'identité à la croisée des États et de l'Europe. Quel sens? Quelles fonctions?* (sous la direction de M. Fatin-Rouge Stéfani, A. Levade, V. Michel et R. Mehdi) (Bruxelles: Bruylant, 2015); Martin Quesnel, *La protection de l'identité constitutionnelle de la France* (Paris: Dalloz, 2015). Konstituciniam tapatumui nagrinėti skirtas žurnalo *Revue générale de droit international public* visas numeris (*Revue générale de droit international public* 118, 3 (2014)).

8 Konstitucinio tapatumo jurisprudencinėje teisėje kategorijos plėtojimo galimybės visados siejasi su nagrinėjamosiomis bylomis, todėl sunku prognozuoti kada ir kokie konstitucinio tapatumo aspektai gali iškilti ir kiek juos reikės išplėtoti, siekiant priimti motyvuotą Teismo sprendimą.

nepastebėtus konstitucinio reguliavimo esmės aspektus. Konstitucinio akto tekstas, jo kontekstas ir tikslai – svarbiausi aiškinimo orientyrai. Naujovės, būtinos konstitucingumui užtikrinti, jurisprudencijoje siejamos su gilesniu konstitucijos potencialo atskleidimu.

Reikia bent kelių aplinkybių, kad nauja kategorija iškiltų. Pirma, reikalingas palankus mokslinės minties fonas, naujų konstitucinės teisės koncepcijų, leidžiančių giliau pažinti konstitucinę tikrovę, suformulavimas (beje, neretai patys konstitucinių teismų teisėjai, žymūs mokslininkai konstitucionalistai, būna tokių koncepcijų autoriai). Antra, naujos idėjos ir konstitucinio akto teksto, jo konteksto bei konstitucinio reguliavimo tikslų vienakryptiškumas (mūsų nagrinėjamu atveju palankų foną naujovei įvesti sudarytų nekeičiamų („amžinųjų“) ar nevienodai keičiamų konstitucijos nuostatų buvimas, kitų šalių konstitucinių teismų, laikomų konstitucinės kontrolės „grandais“, panaši patirtis, siekis naujove sustiprinti konstitucinės sistemos apsaugą). Trečia sąlyga - konkretaus konstitucinio teismo teisėjų (bent jų daugumos) pasiryžimas, išryškėjęs idėjos taikymo poreikiui, bandyti ją įtvirtinti jurisprudencijoje. Žinoma, jeigu teismas savo dispozicijoje neturės bylos, kurios teisingam išsprendimui, teisėjų manymu, tokia koncepcija būtina, ir pati brandžiausia idėja liks vien doktrininį diskusijų objektu. Kartais bylai išspręsti užtenka tik naujos idėjos fragmento, tokiu atveju teks pagalvoti, koku mastu koncepcija atskleistina.

Grįžkime prie konstitucinio tapatumo idėjos. Šios koncepcijos pradininkais⁹ laikomi Veimaro konstitucijos laikų vokiečių konstitucionalistai Carlas Schittas ir Carlas Bilfingeris, kurie 1928 m. suformulavo sąvokas „konstitucijos kaip visybės tapatumas ir nenutrūkstamumas“ (Schmittas) ir „konstitucinės sistemos tapatumas“ (Bilfingeris), pagrįsdami implicitines konstitucinių pataisų ribas¹⁰. Pirmasis, konstitucijos ir konstitucinių įstatymų, kuriais konstitucija taisoma, skyrimą grindė steigiamosios ir įsteigtosios valdžių skyrimu, jam rūpėjo išryškinti konstitucijos keitimo ribas¹¹, antrasis vadovavosi konstitucijos harmoningumo doktrina. Carlo Schitto rašinių poveikis jaučiamas iki šiol.

9 Kai kas, ieškodamas pirminių idėjos filosofinių ištakų, jas randa Aristotelio „Politikos“ III-je knygoje. Tai tik patvirtina įvairių istorinių ryšių galimumą.

10 Monika Polzin, „Constitutional identity, unconstitutional amendments and the idea of constituent power: The development of the doctrine of constitutional identity in German constitutional law“, *International Journal of Constitutional Law* 14, 2 (2016): 416.

11 Pagal Carlą Schmittą konstitucijos keitimo valdžia, įgyvendinama konstituciniais įstatymais „gali pakeisti vieną ar kelias legikonstitucines nuostatas kitomis, tačiau tik su sąlyga, kad konstitucijos kaip vienos visumos tapatumas ir nepertaukiamumas būtų išsaugotas“ (žr., Carl Schmitt, *Théorie de la Constitution* (Paris: PUF, 1993), 241). Pagal šį autorių tokie Veimaro Konstitucijoje įtvirtinti pagrindiniai politiniai sprendimai, kaip demokratija, respublika, federalinė valstybės struktūra, atstovaujamoji ir parlamentinė įstatymų leidybos ir vyriausybinių valdžios, teisinė valstybė, pagrindinės teisės ir valdžių padalijimas negali būti keičiami įsteigtosios valdžios konstituciniais įstatymais.

Doktrinos įdirbis, 1949 m. priimtas VFR Pagrindinis Įstatymas, kuriame įtvirtintos nekeičiamos nuostatos – vieni iš veiksnių, lėmusių Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo iniciatyvas dėl konstitucinio tapatumo reikšmės išryškavimo dar šeštame XX a. dešimtmetyje. Pirmiausia konstitucinio tapatumo argumentu buvo stiprinami grynai nacionalinės teisės problemų sprendimai¹², vėliau, dėl europinės integracijos procesų stiprėjimo, ši koncepcija panaudota kaip nacionalinės teisės gynybinė priemonė, turinti apsaugoti Pagrindinio Įstatymo 1 ir 20 str. nustatytus principus, kurie pagal šio įstatymo 79 str. 3 d. skelbiami nekeičiamais.

Konstitucijos ir ES sąveikos srityje ši koncepcija laikoma *konstitucinių išlygų* strategijos tęsiniu. Konstitucinių išlygų koncepcija atsidūrė konstitucinės justicijos institucijų dėmesio centre iškilus klausimams dėl konstituciškai įtvirtintų pagrindinių teisių apsaugos, ES ir valstybių narių kompetencijų paskirstymo, pagrindinių konstitucinių principų laikymosi, suvereniteto ar pagrindinių nacionalinio suvereniteto įgyvendinimo sąlygų užtikrinimo nacionalinės teisės ir ES teisės sąveikos srityje, taip pat kilus klausimui dėl ES teisės nuostatų tiesioginio prieštaravimo konstitucinėms nuostatomis. Tai susiję su ES teisės pirmenybės santykiuose su nacionaline teise pripažinimu, taip fiksuojant ir tam tikras „konstitucines išlygas“.

Didelę įtaką europiniams konstituciniams teismams padarė itališka *contro-limiti* doktrina. Italijos Konstitucinis Teismas 1973 m. gruodžio 18 d. *Frontini* bylos sprendime konstatavo, kad Bendrijos organai negali pažeisti konstitucinės tvarkos pagrindinių principų arba neatimamų asmens teisių. Tai pakartota ir kituose sprendimuose (pvz., 1984 m. birželio 8 d. *Granitol* bylos sprendime).

Panašios argumentavimo krypties laikėsi Vokietijos Konstitucinis Teismas garsiuosiuose *Solange I* ir *Solange II* sprendimuose. Pirmajame, priimtame 1974 m. gegužės 29 d.), šis teismas paskelbė, kad pasilieka sau teisę pasisakyti dėl Bendrijos aktų atitikties konstitucijos garantuotoms pagrindinėms teisėms iki tol, kol Bendrijos pagrindinių teisių apsauga nebus pakankama, o antrajame (1984 m.) teigė, kad jis neįgyvendins savo jurisdikcijos spręsti dėl Bendrijos išvestinės teisės aktų, kuriuos Vokietijos teismai ir kitos institucijos laiko savo priimamų aktų teisiniais pagrindais tik tol, kol Bendrija užtikrina tokių pagrindinių teisių taikymą, kuris yra ekvivalentiškas nustatytajam Pagrindiniame Įstatyme).

Solange I sprendime susiduriame su *pagrindinės Konstitucijos struktūros, kuria grindžiamas jos* [konstitucijos] *tapatumas*¹³ kategorija, kuri savo prasme iš es-

12 Ir vėliau Federalinis Konstitucinis Teismas šia koncepcija grindė kai kuriuos sprendimus. Antai 1987 m. *Teso* sprendime, sprendžiant klausimą, koku mastu pripažintina VDR valdžios atlikta natūralizacija, minimas federalinės respublikos politinis ir istorinis tapatumas, o 2009 m. *Wunsiedel* sprendime konstitucinio tapatumo sąvoka panaudota paaiškinti neonacių manifestacijų draudimą.

13 Žrk. BVerfG 29.5.1974, BvL 52/71 *Solange I* (BVerfGE 37/271=NJW 1974, 21760) sprendimo 43 punkto nuostatos dalį „<...> die Grundstruktur der Verfassung, auf der ihre Identität beruht<...>“.

mės atitinka „konstitucinio tapatumo“ sąvokai. Taigi šiame sprendime jau regime „konstitucinį tapatumą kaip tam tikros rūšies aukštesniąją konstitucinę teisę, kuri skirta konstitucinės tvarkos gynbai nuo, be kitų dalykų, europinės teisės pirmenybės reikalavimų“¹⁴. Taip *pagrindinė konstitucinė struktūra, kuria grindžiamas konstitucinės sistemos tapatumas* ima žymėti ES teisės taikymo konstitucines ribas.

Akivaizdu, kad vokiška konstitucinio tapatumo koncepcija iš pat pradžių buvo kuriama atsižvelgiant į pagrindinių teisių, laikomų esmine Pagrindinio Įstatymo dalimi, reikšmę. Vėliau, 1993 m. spalio 12 d. *Mastrichto* sprendime Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas pripažino *ultra vires* kontrolės galimybę, reiškiančią, kad jis gali spręsti, ar Bendrijos institucijos neviršijo joms suteiktų įgaliojimų). Nors šiame sprendime tiesiogiai ir neminima Vokietijos konstitucinio tapatumo gynba, „yra aišku, kad ja remiamasi plačiuose samprotavimuose apie Sąjungos demokratinį legitimumą yra faktiškai susiję su esminiais tokio tapatumo elementais“¹⁵. *Solange I* sprendime akcentuota pagrindinių teisių apsauga ir po *Mastrichto* sprendimo plėtojama *ultra vires* kontrolės koncepcija kreipė šio teismo dėmesį į nuostatas, išreiškiančias valstybės tapatybės principus, kurie yra nepajudinami (*Lisabonos* bylos sprendimas).

2009 m. birželio 30 d. *Lisabonos* bylos sprendimas, tegul ir išsiskiriantis argumentų brandumu, įširašo į ES valstybių narių konstitucinių teismų sprendimus, konstitucinio tapatumo kategoriją naudojančius nacionalinių konstitucinių sistemų apsaugai nuo išorinių grėsmių. Teisinėje literatūroje išsamiai analizuoti Prancūzijos Konstitucinės Tarybos 2006 m. liepos 27 d., Čekijos Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 22 d., Lenkijos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 24 d. ar Belgijos Konstitucinio Teismo 2016 m. balandžio 28 d., Vengrijos Konstitucinio Teismo 2016 m. lapkričio 30 d. sprendimai, kuriuose konstitucinio tapatumo kategorijai teko išskirtinė vieta.

Šie sprendimai patvirtina, kad konstitucinis tapatumas susijęs su konstitucijos ir ES teisės sąveika, taip pat su konstitucinių teismų ir ESTT santykiais. Beje, ES pirminėje teisėje vartojama nacionalinio tapatumo kategorija¹⁶ irgi prisidėjo prie mūsų nagrinėjamos sąvokos populiarumo.

14 Franz C. Mayer, „L'identité constitutionnelle dans la jurisprudence constitutionnelle allemande“, *L'identité constitutionnelle saisie par les juges en Europe* (sous la direction de Laurence Burgogues-Larsen) (Paris: Editions Pedone, 2011), 65.

15 Christian Tomuschat, „The Defence of National Identity by the German Constitutional Court“, *National Constitutional Identity and European Integration* (ed. A. Saiz Arnaiz and C. Alcoberto Llivina) (Cambridge-Antwerp – Portland: Intersentia, 2013), 209–210.

16 Tam tikrą poveikį konstitucinio tapatumo sąvokos iškilimui padarė ir dar 1992 m. *Mastrichto* sutartimi į ES pirminę teisę įvestas pagarbos nacionaliniam tapatumui principas, kuris po *Lisabonos* sutarties Europos Sąjungos sutarties (toliau – ESS) 4 str. 2 d. virto tokia nuostata: „Sąjunga gerbia valstybių narių lygybę prieš Sutartis ir jų nacionalinį savitumą [tapatumą], neatsiejamą nuo pagrindinių politinių ir konstitucinių jų struktūrų, įskaitant regioninę ir vietos savivaldą. Ji gerbia esmines valstybines jų funkcijas, įskaitant valstybės teritorinio vientisumo, viešosios tvarkos bei nacionalinio saugumo užtikrinimą“. Beje, turiu priminti,

ES valstybių narių konstitucinėje jurisprudencijoje ryškėja kelios konstitucinio tapatumo koncepcijos.

Pirmoji – Vokietijos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje išryškėjusi *absoliučiai nepajudinamo* konstitucinio tapatumo koncepcija, kurios laikomasi Lenkijos, Čekijos, Vengrijos ar Belgijos konstitucinių teismų sprendimuose, antroji – Prancūzijos Konstitucinės Tarybos plėtojama *reliatyvios galios* konstitucinio tapatumo koncepcija, trečioji – *iš esmės suformuoto* konstitucinio tapatumo koncepcija (Ispanijos, Latvijos, o nuo 2014 m. ir Lietuvos konstitucinių teismų pasirinktas kelias)¹⁷.

Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 30 d. sprendimu¹⁸ dėl Lisabonos sutarties išplėtotą *absoliučiai nepajudinamo* konstitucinio tapatumo koncepcija¹⁹ tapo sektinu pavyzdžiu daugeliui konstitucinių teismų. Tai logiška anksesnės šio teismo jurisprudencijos tęsa. Sprendime fiksuota, kad Europos integracija po Lisabonos sutarties gali vykti pagal suteikimo principą, nesant galimybės ES perimti *Kompetenz-Kompetenz* arba *pažeisti valstybių narių konstitucinį tapatumą, kuris nepasiduoda integracijai*. Teismas pažymėjo, kad neginčijamą esminį Pagrindinio Įstatymo konstitucinio tapatumo turinį išsaugoti leidžia jo turimos tapatumo kontrolės priemonės. Konstitucijos tapatumo pažeidimas yra tautos steigiamosios valdžios pažeidimas, jokia konstitucinė institucija neturi kompetencijos pakeisti konstitucinius principus, kurie pagal Pagrindinio Įstatymo 79 str. 3 d. laikomi svarbiausiais. Kaip laikomasi šio reikalavimo, prižiūri Konstitucinis Teismas.

---

kad ESS 4 str. 2 d., lietuviškame variante vartojama *nacionalinio savitumo* sąvoka, tačiau šio straipsnio kitose kalbinėse versijose dažniausiai vartojama sąvoka *nacionalinis identitetas* (*tapatumas, tapatybė*): pvz., *identité nationale, national identities, national Identität, identità nazionale, identitat national* ir t.t. *Nacionalinį tapatumą* vadinant *nacionaliniu savitumu* kyla problemų verčiant ESTT sprendimus ar mokslinės doktrinos veikalus, kuriuose žodis *savitumas* vartojamas aiškinant *nacionalinio tapatumo* sąvokos esmę. Todėl tiktų vartoti *nacionalinio tapatumo* kategoriją (žinoma, išskyrus cituojant minėtą ESS straipsnį), tuo labiau, kad ir Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ preambulėje minima ES pagarba valstybių narių nacionaliniam tapatumui.

- 17 François-Xavier Millet siūlo skirti tris konstitucinio tapatumo tipus: a) konstituciniai tapatumai, grindžiami vertybėmis, istoriškai susijusiomis su bendru interesu ir bendru gėriu (Prancūzija, Airija); b) neseniai iškilę konstituciniai tapatumai, grindžiami asmens teisėmis (Vokietija), c) mišrūs pokomunistinių valstybių konstituciniai tapatumai (Lenkija, Vengrija). Apie tai žr., François-Xavier Millet, *L'Union européenne et l'identité constitutionnelle des États membres* (Paris : L.G.D.J., 2013), 106–115.
- 18 Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 30 d. nutarimo kiek sutrumpintą vertimą galite rasti : *Konstitucinė jurisprudencija*. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis, 2009, Nr. 3 (15), p. 121–200. Vertimą į anglų k. žr., Judgement of 30 June 2009-2BvE 2/08, Bundesverfassungsgericht.de
- 19 Sprendimo komentatoriai pabrėžia, kad po šio sprendimo konstitucinėje jurisprudencijoje fiksuotos trijų rūšių eurointegracijos išlygos: „Šios išlygos yra susijusios su pagrindinėmis teisėmis (šių teisių Europos Sąjungoje apsaugos sisteminiiais trukumais), *ultra vires* (dėl sisteminių požiriumi reikšmingų įgaliojimų pakeitimo), kėsinimusi į Vokietijos konstitucinį tapatumą“ (žr., Editorial Comments, *Common Market Law Review* 51 (2014), 380).

Federalinis Konstitucinis Teismas Europos Sąjungą suvokia kaip suverenių nacionalinių valstybių (*Staatenverbund*) asociaciją, kuriai perduotos suverenios galios. Pagal ją *Verbund* sąvoka reiškia ilgalaikę valstybių, išliekančių suvereniomis, asociaciją. ES išlieka suverenių demokratiškos valstybių kūrinys. Valstybės visam laikui lieka Sutarčių valdytojomis (šeimininkėmis), ES valdžia kildinama iš valstybių narių konstitucinės teisės. Teismas, tarsi perspėdamas, daro išvadą, kad *ultra vires* kontrolė ir *tapatumo tikrinimas* gali baigtis tuo, kad ES teisės nuostatos gali būti paskelbtos netaikomos Vokietijoje.

Kiek vėliau Federalinis Konstitucinis Teismas (2015 m. gruodžio 15 d. sprendimas²⁰), pažymėjo, kad jokia ES norma negali pateisinti konstitucinio tapatumo, toks, koks jis kyla iš Pagrindinio Įstatymo 79 str. 3 d., kartu atsižvelgiant į 23 str. 1 d.²¹, taip pat priminė ir išaiškino nacionalinių Vokietijos teismų vaidmenį saugant konstitucinį tapatumą. Teismo nuomone, konstitucinio tapatumo laikymosi kontrolė nepažeigia nei lojalaus bendradarbiavimo pareigos (ESS 4 str. 3 d.), nei vienodo ES teisės taikymo reikalavimo²².

Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo pasiūlytos nepajudinamo konstitucinio tapatumo koncepcijos laikomasi Lenkijos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 24 d. sprendime²³. Pagal šį teismą neatimamų valstybės įgaliojimų, sudarančių valstybės konstitucinį tapatumą, buvimas yra grindžiamas Tautos suverenitetu. Teis-

20 Order of 15 December 2015, 2BvR 2735/14, Bundesverfassungsgericht.de. Šio sprendimo komentatoriai pažymi, kad jame Federalinis Konstitucinis Teismas pateikė „konstitucinės ir europinės teisės pamoką“ atskleisdamas tarpusisteminius santykius, tuo pačiu *a contrario* patvirtindamas *Solange* jurisprudenciją, kad teismas pateikė savitą Melloni bylos interpretaciją ir itin išplėtė teisės į žmogaus orumą apsaugą (žrk: Catherine Haguenu-Moizard, „Identité constitutionnelle et mandat d’arrêt européen : l’exploitation de la jurisprudence Melloni par la Cour constitutionnelle allemande“, *Europe, Actualité du droit de l’Union européenne* 3 (2016): 37–42).

21 Pagrindinio Įstatymo 79 str. 3 d. nustato, kad Pagrindinio įstatymo keitimas, susijęs su federacijos padalijimu į žemes, esminiu žemių dalyvavimu įstatymų leidyboje arba su 1 ir 20 stariipsniuose įtvirtintais principais, negalimas. Tai vadinamoji „amžinumo klauzulė (arba garantija)“ skirta apsaugoti federacinę valstybės organizaciją, žemių dalyvavimo įstatymų leidyboje, žmogaus orumo apsaugą, konstitucines žmogaus teises. Pagal Pagrindinio Įstatymo 23 str. 1 d. VFR dalyvauja plėtojant ES, kuri yra įsipareigojusi laikytis demokratinio, teisinės valstybės, socialinio, federacinio ir subsidarumo principų ir iš esmės garantuoja tokią pat pagrindinių teisių apsaugą, kokią garantuoja Pagrindinis Įstatymas. Pagrindžiant ES egzistavimą, taip pat keičiant jos sutarties pagrindines ar panašias nuostatas, dėl kurių Pagrindinio Įstatymo turinys būtų pakeistas ar papildytas ar tokie pakeitimai ar papildymai taptų įmanomi, galioja 79 str. 2 ir 3 daly.

22 Tarp argumentų, tai patvirtinančių, prisimintos ESS 4 str. 2 d. nuostatos apie ES pagarbą nacionaliniams tapatumui, neatsiejamam nuo pagrindinių politinių ir konstitucinių struktūrų, daugelio aukščiausiųjų nacionalinių teismų pozicija dėl konstitucinio tapatumo kontrolės bei tai, kad ES yra valstybių sąjunga, kurioje valstybės lieka „sutarčių valdytojomis“.

23 *Treaty of Lisbon*, No K32/09, 24-11-2010, trybunal.gov.pl/filedmin/content/omowiena/K_32_09_EN.pdf

mas pažymėjo, kad įgaliojimai, kurių neleidžiama perduoti, yra susiję su konstituciniu tapatumu ir atspindi vertybes, kuriomis grindžiama konstitucija. Konstitucinės tapatybės sąvoka apibrėžia išimtinę sritį – dalykus (reguliuojimo branduolį), kurie yra politinės sistemos pagrindas ir kurių perdavimas yra negalimas pagal Lenkijos Konstitucijos 90 str. Tokiai išimtinai sričiai priskiriami pagrindiniai Konstitucijos principai ir sprendimai dėl asmens teisių, kurie lemia valstybės tapatybę. Tarp tokių reikalavimų yra pareiga gerbti žmogaus orumą ir konstitucines teises, nepriklausomybės principas, demokratinio valdymo principas, teisės valdomos valstybės principas, socialinio teisingumo principas, subsidiarumo principas, taip pat reikalavimas užtikrinti konstitucinių vertybių įgyvendinimą ir draudimas perduoti galią keisti Konstituciją ir *kompetenciją nustatyti kompetenciją*²⁴.

Čekijos Konstitucinio Teismo požiūris išdėstytas 2008 m. lapkričio d. 26 *Lisabonos I* ir 2009 m. lapkričio 3 d. *Lisabonos II* sprendimuose²⁵. Pirmajame Teismas nurodo, kad akivaizdžios nacionalinės konstitucijos ir ES teisės kolizijos atveju, kurios negalima išspręsti racionali aiškinimu, Čekijos konstitucinė tvarka ir ypač jos *materialusis branduolys* turi pirmenybę. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad jis gali tirti sutarties nuostatų atitikties visai Čekijos konstitucinei tvarkai, ne tik materialiajam jos branduoliui. Mūsų nagrinėjamu požiūriu ypač svarbi teismo sprendimo tezė, kad materialusis konstitucijos branduolys – tai pagrindiniai demokratinės, teise grindžiamos valstybės reikalavimai, kurie negali būti keičiami“ (pagal Čekijos Konstitucijos 9 str. 2 d. jų pataisos negalimos). Materialiajam Konstitucijos branduoliui tenka esminis vaidmuo. *Lisabonos II* sprendime toks argumentavimas buvo pakartotas.

Belgijos Konstitucinis Teismas, laikomas vienu iš labiausiai eurofiliškų konstitucinių teismų ES, priėmęs 2016 m. balandžio 28 d. sprendimą²⁶ „netikėtai atsidūrė tarp teismų, kurie ne visiškai sutinka su ES teisės pirmenybe nacionalinių konstitucijų atžvilgiu“²⁷. Sprendime fiksuota, kad Belgijos Konstitucijos 34 straipsnis jokiai atveju neleidžia, kad būtų diskriminaciniu būdu pažeidžiamas nacionalinis tapatumas, neatsiejamas nuo pagrindinių politinių ir konstitucinių struktūrų arba konstitucijoje įtvirtintos teisės subjektų apsaugos pagrindinės vertybės. Pasak Philippe'o Gérardo ir Willemo Verrijdto minėta *obiter dictum* seka tiek Vokietijos Konstitucinio Teismo *Lisabonos sutarties* ir *Honeywell* jurisprudencija, taip pat pasinaudota ESS 4 str. 2 d., apibrėžiančią nacionalinį tapatumą. Belgijos Konstitucinio Teismo sprendime regi-

24 Lenkijos Konstitucinis Teismas tiesiogiai nurodo tokio aiškinimo doktrininį šaltinį: Wojtyczek, Przekazywanie kompetencji państwa organizacjom międzynarodowym, Cracovie 2007, 284 ir kiti psl.

25 *Treaty of Lisbon I*, 2008-11-26, No PL. US 19/08; *Treaty of Lisbon II*, 2009-11-03, No PL. US 29/09; https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/iustavni_soud_www/Decisions

26 CC, 28 avril 2016, no 62/2016, www.cons-court.be/public/f/2016/2016-062f.pdf

27 Philippe Gérard & Willem Verrijdt, „Belgian Constitutional Court Adopts National Identity Discourse: Belgian Constitutional Court N° 62/2016, 28 April 2016“, *European Constitutional Law Review* 13, 1 (2017): 182.

me tris ribas, stabdančias ES teisės pirmenybę: galima veikti tik Konstitucijos suteiktose ribose, negalimi nacionalinio tapatumo diskriminaciniai pažeidimai ir konstitucijos teisės subjektams suteiktos apsaugos pagrindinių vertybių²⁸.

Vengrijos Konstitucinis Teismas 2016 m. lapkričio 30 d. sprendime²⁹ konstatavo, kad jis atskleidžia byla po bylos konstitucinio tapatumo sąvoką kaip Vengrijos savęs identifikavimą, remdamasis visu Pagrindiniu Įstatymu ir tam tikromis jo nuostatomis, atsižvelgdamas į Nacionalinę priesaiką ir istorinės konstitucijos pasiekimus. Teismas pabrėžė, kad konstitucinio tapatumo negalima atsisakyti tarptautine sutartimi, kad Vengrija gali prarasti savo konstitucinį tapatumą tik visiškai netekus suvereniteto, savo nepriklausomos valstybės, kad kol Vengrija yra suvereni valstybė, konstitucinio tapatumo apsauga yra Konstitucinio Teismo pareiga.

Prancūzijos Konstitucinės Tarybos jurisprudencijoje, kurioje konstitucinis tapatumo minimas didelėje grupėje sprendimų³⁰, suformuota savita konstitucinio tapatumo koncepcija. Savo reikšme išsiskiria 2006 m. liepos 27 d. sprendimas³¹, kuriame fiksuota konstitucinės kontrolės galimybė, jei ginčijamos Bendrijos akto nuostatos prieštarautų *taisyklei ar principui „neatsiejamajam nuo Prancūzijos konstitucinio tapatumo“*. Tiesa, ši tezė papildyta žodžiais „nebent su tuo sutiktų steigiamoji valdžia“. Jeigu taip, pagal prancūzišką koncepciją „šio tapatumo galia reliatyvi“³².

Kartu prisimintina, kad tokia „reliatyvios galios“ konstitucinio tapatumo koncepcija irgi turi ribas, nes steigiamoji valdžia gali keisti ne visas konstitucines nuostatas. Prancūzijos Konstitucijoje rasime nuostatą apie respublikinės valdymo formos nekeičiamumą (absoliuti apsauga). Jurisprudencijoje kol kas nepasisakyta dėl Prancūzijos konstitucinio tapatumo pagrindo – respublikinės sistemos ir nuo jos neatsiejamų vertybių gynimo ribų.

Trečiajai grupei priklausytų teismai, kurie didesniu ar mažesniu mastu yra suformavę konstitucinio tapatumo koncepciją, nors jos kaip tokios dažniausiai ir neįvardinę. Tokia jurisprudencija – anaip tol ne „ruošiniai“ koncepcijai formuoti, konstitucinio tapatumo esmė šiuose sprendimuose atskleista pakankamai aiškiai.

Ispanijos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. deklaracijoje³³ 1/2004 akcentuotas konstitucijos viršenybės ir ES teisės pirmenybės koncepcijų skirtingumas, nurodyta, kad ES teisė nepaneigia Ispanijos Konstitucijos viršenybės ir jos vie-

28 Žr. Philippe Gérard & Willem Verrijdt, *Op.cit.*, 187-188.

29 Decision 22/2016 (XII.5) AB, <https://hunconcourt.hu/>

30 Tai būtų, pvz, Konstitucinės Tarybos sprendimai n° 2006-540 DC, n° 2006-543 DC, n° 2008-564 DC, n° 2010-605 DC, n° 2010-79 QPC, n° 2011-631 DC, n° 2014 -690 DC, n° 2014 -373 QPC, n° 2014 -694 DC ir kt.

31 Décision n° 2006-540 DC du 27 juillet 2006, <https://www.conseil-constitutionnel.fr/>

32 Henri Labayle, „L'identité constitutionnelle de la France, contre-limite à la primauté du droit de l'Union européenne ?“ *I controlimiti. Primato delle norme europee e difesa dei principi costituzionali* (a cura Alessandro Bernardi) (Napoli: Jovene editore, 2017), 106.

33 hj.tribunalconstitutional.es/docs/BOE/BOE-T-2005-111.pdf

tos teisės normų hierarchijos viršūnėje. Įgaliojimų perdavimas ir europinė teisė yra priimti tik tuo atveju, jei tai yra suderinama su Ispanijos Konstitucijoje įtvirtintais pagrindiniais teisinės socialinės ir demokratinės valstybės principais, pagarba valstybės suverenitetui, Konstitucijoje skelbiama pagrindinių principų ir vertybių sistema bei pagrindinėmis teisėmis.

Latvijos Konstitucinio Teismo 2009 m. balandžio 7 d. sprendime³⁴, kuris fiksavo, kad nėra „tokios Lisabonos sutarties normos, kuri pažeistų Konstitucijos 2 str. įtvirtintą suvereniteto principą“³⁵, pažymėta, jog Lisabonos sutartimi nesiekama sukurti Europos valstybės. Pagal teismą iš Europos Sąjungos Sutarties (toliau - ESS) 4 str. 2 d. matyti, jog ES gerbia valstybių narių nacionalinį tapatumą ir suverenitetą, kad pripažįstamos valstybių narių pagrindinės konstitucinės struktūros, taip pat jų vertybės, principai ir pagrindinės teisės, kad kiekvieną pagrindinių ES sutarčių pakeitimą bus galima priimti, jei jam pritaris visos valstybės arba bus sudarytas kompromisinis sprendimas. Teismas pažymėjo, kad latvių tauta nepraranda savo teisės tiesiogiai ar per savo atstovus prieštarauti tokiems ES pakeitimams, kurie neatitiks Konstitucijos arba Latvijos interesų, kad kai kurių kompetencijų perdavimas ES laikomas ne suvereniteto silpninimu, bet jo panaudojimu siekiant ES sutartyse numatytų tikslų ir t. t. 2015 m. liepos 2 d. sprendime šis teismas konstatavo, kad valstybinė Latvijos vėliava kaip valstybės simbolis yra neatimamas Latvijos valstybės konstitucinio ir tarptautinio tapatumo elementas³⁶. Taigi, regime, kaip dviem nuosekliais žingsniais formuojama konstitucinio tapatumo latviškoji samprata.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas iki minėtų 2014 m. sprendimų, nedarydamas didesnių apibendrinimų, rėmėsi „pamatiniais Lietuvos valstybės principais“³⁷, žmogaus ir piliečio teises įvardino „didžiausia vertybe“³⁸. Kokybinį aiškinimo pokytį atspindi mūsų Konstitucinio Teismo jurisprudencijos nuostatos, kad „prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, demokratija ir valstybės nepriklausomybė yra tokios konstitucinės vertybės, kurios sudaro Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties, ir ja grindžiamo Tautos bendro gyvenimo, pačios Lietuvos valstybės pamatą. Niekas negali paneigti Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių šias pamatines konstitucines vertybes, nes tai reikštų pačios Konstitucijos esmės paneigimą. Todėl

34 www.satv.tiesa.gov.lv/2008-35-01_Judgement_ENG.pdf

35 Gunārs Kūtris, „Svarbiausios problemos Latvijos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje“, *Konstitucinė jurisprudencija, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis* 3, 15 (2009): 206.

36 www.satv.tiesa.gov.lv/2015-01-01_Judgement_ENG.pdf

37 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 23 d., 2000 m. spalio 18 d., 2001 m. sausio 25 d., 2002 m. rugsėjo 19 d. 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai, 2004 m. lapkričio 5 d. išvada, 2011 m. birželio 21 d., 2012 m. kovo 29 d. nutarimai, 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas.

38 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai.

net paisant minėtų iš pačios Konstitucijos kylančių jos keitimo apribojimų negali būti priimamos Konstitucijos pataisos, naikinančios prigimtinį žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, demokratiją ar valstybės nepriklausomybę; kitaip aiškinant Konstituciją, ji būtų suprantama kaip sudaranti prielaidas panaikinti 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktu paskelbtą atstatytą „nepriklausomą demokratinius pamatais su tvarkytą Lietuvos valstybę“³⁹. Tiek 2014 m. liepos 11 d., tiek ankstesniame 2014 m. sausio 28 d. nutarime yra atskleisti materialieji Konstitucijos keitimo ribojimai, kurių būtina laikytis visais Konstitucijos pataisų atvejais. Šie ribojimai išryškina ypatingai saugomą konstitucinės sistemos branduolį. Šiam branduoliui priskirtini ir su Konstitucijos 1 str. įtvirtintomis vertybėmis – valstybės nepriklausomybe, demokratija ir respublika – glaudžiai susijusi Konstitucijoje įtvirtinta Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija, suponuojanti Lietuvos pasirinktą europinę ir transatlantinę integraciją, taip pat pagarba tarptautinei teisei.

Lietuviško sprendimo ypatumai: konstitucinis tapatumas išryškintas ne kilus Konstitucijos ir ES teisės santykių problemoms, bet aiškinant materialiąsias konstitucijos keitimo ribas. Tačiau pačios koncepcijos suformulavimas bus reikšmingas ir konstitucinės sistemos ir ES teisės sąveikos lietuviškajai sampratai. Nepaneigiamos konstitucinės vertybės pagal oficialiąją konstitucinę doktriną yra saugomos visais atvejais.

Beje, galima diskutuoti, ar Teismas „nepasikuklino“ neįvardydamas suformuluotos koncepcijos „konstituciniu tapatumu“, juk Lietuvos konstitucinėje sistemoje „tapatumo“ sąvoka žinoma (žrk., Konstitucinio akto dėl Lietuvos Respublikos narystės ES, kuris yra sudedamoji Lietuvos Respublikos Konstitucijos dalis, preambulė, kurioje pažymima, kad Europos Sąjunga gerbia savo „valstybių narių nacionalinį tapatumą ir konstitucines tradicijas“). Kita vertus, naujos idėjos įtvirtinimo kelyje tam tikras atsargumas – pagirtinas dalykas. Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 28 d. ir 2014 m. liepos 11 d. nutarimai – tik pati lietuviškos konstitucinio tapatumo sampratos formavimo pradžia. Ir jeigu Teismo dispozicijoje atsiders atitinkama byla, yra visos prielaidos tikėtis, kad konstitucinio tapatumo sąvoka bus tiesiogiai pavartota, kad bus atskleisti nauji jos elementai.

2. „Konstitucinio tapatumo“ sąvoka

Minėta, kad konstitucinis tapatumas – jurisprudencinės kilmės sąvoka, kad jos vartojimas konstitucinių teismų sprendimuose sukelia tam tikrus teisinius padarinius. „Kaip teisininkai mes tiriami teisės aktuose ar jurisprudencijoje esančias sąvokas, norėdami geriau apibrėžti jų turinį“⁴⁰. Kas yra tas konstitucinis tapatumas? Kaip jį apibrėžti siūlo mokslinė doktrina?

39 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimo konstatuojamosios dalies 5.3 punktą (*TAR*, 2014-07-11, Nr. 10117).

40 Marthe Fatin-Rouge Stefanin, „Propos introductifs“, *L'identité à la croisée des États et de*

Konstitucinio tapatumo kategorijos vartojimo priešininkai pirmiausia apeliuoja į šios kategorijos neapibrėžiamumą, jos naudojimą daugiausia politiniais tikslais⁴¹. Antai Laurence Tribe, pripažindamas, kad net atsižvelgus į konstitucinio akto tekstą bei istorinį kontekstą, konstitucinis tapatumas iš tikrųjų yra „dalykas, kurio negalima objektyviai išvesti ar pasyviai suvokti“⁴².

Ir mažiau skeptiškai nusiteikę autoriai nešykšti panašių epitetų. Akcentuojamas šios kategorijos neaiškumas, neapibrėžtumas, dviprasmiškumas. Štai keletas tokio vertinimo būdingesnių pavyzdžių. Davidas Szymczakas teigimu, konstitucinis tapatumas iš esmės yra atsitiktinė, neaiški sąvoka, „labiau būdinga politikos nei teisės sričiai“⁴³. Edouardas Dubout pastebi, kad susiduriame su „reliatyviai paslaptinga „konstitucinio tapatumo“ sąvoka“⁴⁴, kad ji iškyla tik tais atvejais, kai konstitucijai kyla grėsmė; be to šiai sąvokai būdingas genetinis dviprasmiškumas. Kiti autoriai dvejoja dėl teisinio tapatumo objektyvių patikrinimo kriterijų ir priskiria šią sąvoką prie tų, kurių vartojimo pagrįstumo patikrinimas yra problemiškas (jų nuomone „konstitucijos dvasia“ ir „konstitucinis tapatumas“ būtų tokių sąvokų pavyzdžiai⁴⁵). Dar kitiems mokslinės doktrinos atstovams „konstitucinis tapatumas“ yra iš esmės ginčytina sąvoka, nes nėra sutarimo, ką ji reiškia ar kuo remiasi⁴⁶ arba, net ir pabrėžus šios sąvokos reikšmę, primenama, kad pati konstitucinio tapatumo sąvoka „išlieka neaiški“⁴⁷.

Gary J. Jacobsohn nuomone, minėti neaiškumai ir lėmė tai, kad mokslininkai konstitucionalistai, rašantys apie konstitucinį tapatumą, nelinkę apibrėžti tai, ką jie tiria. „Tačiau yra konstitucijos savybės, kurios mums leidžia ją identifikuoti kaip tokią, ir yra tapatumo formavimo dialoginis procesas, kuris leidžia mums nustaty-

---

l'Europe. Quel sens? Quelles fonctions? (sous la direction de M. Fatim-Rouge Stéfani, A. Levade, V. Michel et R. Mehdi) (Bruxelles: Bruylant, 2015), 25.

- 41 Šia sąvoka, pasak politologinės pakraipos autorių, konstituciniai teismai, prisidėję konstitucinio tapatumo sąrgų vaidmenį, didina savo galias, jie dedasi žiną, koks yra šios sąvokos turinys ir tokia retorika pateisina savo sprendimus.
- 42 Laurence H. Tribe, „Constitution We are Amending: In Defense of a Restrained Judicial Role“, *Harvard Law Review* 97 (1983): 440.
- 43 David Szymczak, „Identité constitutionnelle dans la jurisprudence conventionnelle“, *Identité constitutionnelle saisie par les juges en Europe* (Paris: Pedone, 2011): 45–46.
- 44 Edouard Dubout, „Les règles ou principes inhérents à l'identité constitutionnelle de la France: une supra-constitutionnalité“, *Revue française de droit constitutionnel* 83 (2010): 453.
- 45 Jean-Marie Denquin, „La jurisprudence du Conseil constitutionnel : la grandeur ou décadence du droit constitutionnel“, *Jus Politicum* 7 (2012): 9; juspoliticum.com/uploads/pdf/JP7_Denquin_PDF_corr01.pdf
- 46 Branko Smerdel, „In Quest of a Doctrine: Croation Constitutional Identity in the European Union“, *Zbornik PFZ* 64, 4 (2014): 514
- 47 José Luis Martí, „Two Different Ideas of Constitutional Identity: Identity of the Constitution v. Identity of the People“, *National Constitutional Identity and European Integration* (ed. A. Saiz Arnaiz and C. Alcoberto Llivina) (Cambridge-Antwerp – Portland: Intersentia, 2013), 18.

ti kiekvienos konstitucijos specifinį tapatumą⁴⁸. Konstitucijos tapatybinį branduolį apčiuopti mums padeda kai kurios konstitucijos tiesiogiai įtvirtintos nuostatos, draudžiančias tam tikras konstitucines pataisas (pvz., Prancūzijos Konstitucijos 89 str. 5 d. draudžia keisti respublikinę valdymo formą, Vokietijos Pagrindinio Įstatymo 79 str. 3 d. nustato, kad Pagrindinio Įstatymo keitimas, susijęs su federacijos padalijimu į žemes, esminiu žemių dalyvavimu įstatymų leidyboje arba su 1 ir 20 straipsniuose įtvirtintais principais, negalimas), taip pat nuostatos, nustatančios, kad tam tikri konstitucijos straipsniai ar jų dalys keičiami sudėtingesne tvarka nei kitos konstitucinės nuostatos. Konstitucijos kaip vienos visybės analizė leidžia konstituciniams teismams išskirti tam tikras vertybes, kuriomis yra grindžiama visa konstitucinė sistema. Valstybės nepriklausomybė, tautos visavaldžiškumas, prigimtinių žmogaus teisių pripažinimas ir apsauga, demokratinis politinis režimas, valdžių padalijimas, nepriklausoma teisminė valdžia ir kiti principai pagal savo turinio reikšmę išsiskiria iš bendro konstitucinio lygmens reguliavimo. Taigi turime teisiškai apčiuopiamus dalykus, kurie yra svarbūs konstitucinio tapatumo, kaip konstitucinės santvarkos apsaugos nuo ją ardančių ir iškreipiančių intervencijų instituto, išvedimui.

Priminsiu elementarią tiesą: visos teisinės sąvokos – žmogiškos kūrybos rezultatas, jų suvokimas visados kėlė, kelia ir kels problemų. Juk ir tokioms klasikinio konstitucinės teisės mokslo aprobuotoms sąvokoms kaip suverenitetas, demokratija, pagrindinės teisės galėtume taikyti neapibrėžtumo ar ginčytinumo etiketes. Tuo labiau, kad dėl šių kategorijų turinio, esmės ar reikšmės kadaise prasidėję ginčai iki šiol nėra pasibaigę, kad mokslininkai tyrėjai vis iškelia naujus šių sąvokų aspektus. Moksliniai ginčai dėl teisės ar jos elementų suvokimo – būtinas bet kokio gilesnio jų pažinimo etapas. Šiuo požiūriu konstitucinio tapatumo sąvoka – ne išimtis. Ją išsiskiria tik vartojimo sąlyginio naujumu.

Sąvoką sudaro du komponentai: *konstitucinis ir tapatumas*. Pirmasis komponentas mus pirmiausia nukreipia į teisę, antrasis yra įprastesnis sociologijai, filosofijai, psichologijai, politikos mokslams. Būtent todėl šios sąvokos kritikams kliūva jos hibridiškumas. Tačiau sąvokos kilmės dvilypumas savaime nereiškia pačios sąvokos dvilypumo, kalbėdami apie konstitucinį tapatumą mes esame teisinio, o ne kokio nors kitokio (filosofinio, sociologinio, psichologinio ir kt.), vertinimo lauke. Teisės mokslas (taip pat ir teisinė praktika) gali ir turi, prirėikus, pasinaudoti ir pritaikyti savo reikmėms įvairiausios kilmės elementus. Ir tokių kategorijų teisinės dimensijos išryškinamas visai nereiškia, kad teisė įsiveržė į filosofijos, sociologijos, politikos ir kitokių socialinių mokslų sritis. Teisinės sąvokos yra reikšmingos būtent savo teisine prasme, kaip teisinis instrumentas, padedąs formuoti tam tikrus socialinius santykius.

48 Gary J. Jacobsohn, „The Formation of Constitutional Identities“, *Comparative Constitutional Law* (edited by Tom Ginsburg and Rosalind Dixon) (Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA: Edward Elgar, 2011), 129.

Konstitucinis – reiškia neatsiejamas nuo konstitucijos. Konstitucija – tautos aprobuota aukščiausioji šalies teisė, jos principai ir normos, kurie išsiskiria aukščiausia teisine galia, nustato viešosios valdžios įgaliojimus ir jų ribas, skelbia ir saugo asmens teises. Ši aukščiausioji teisė – visos teisinės sistemos pagrindas, jai turi atitikti visi iki vieno įstatymai ir poįstatyminiai aktai, ji lemia šalies teisės kūrimą ir taikymą. Konstitucijos esmė išreiškia jos funkcijos, jai tenkantys vaidmenys. Ji ir valdžios ribojimo instrumentas, ir – asmens pagrindinių teisių ir laisvių saugotoja, ji ir visuomenės sutarties forma, ir teisės pagrindų pagrindas, ji išreiškia dominuojančią visuomenėje vertybių sistemą. Šiuolaikinė konstitucijos samprata apima ir jurisprudencinę konstitucijos dalį. Konstitucinėje jurisprudencijoje išaiškinamas konstitucinių nuostatų turinys ir reikšmė viso konstitucinio reguliavimo kontekste, atskleidžiama jų jungčių teisinė prasmė, išryškunami implicitiniai principai. Mūsų nagrinėjamai temai ypač svarbi konstitucinėje jurisprudencijoje atskleista konstitucijos kaip visuomenės sutarties koncepcija, atspindinti pilietinės tautos ir jos aukščiausiosios teisės jungtį.

Antrasis komponentas – *tapatumas (tapatybė, identitetas)* gali būti suprantamas kaip visuma esminių ir nekintančių asmens ar reiškinio požymių, žyminčių žmogaus ar reiškinio individualumą. Bhikhu Parekhas pabrėžia, kad „daikto tapatumas glūdi tose jo savybėse, kurios jį apibrėžia kaip tokį daiktą ar tokios rūšies daiktą labiau nei kitos savybės, ir išskiria jį iš kitų [daiktų]“⁴⁹. Kalbėdami apie tapatumą, regis, turėtume matyti ne atskirus daikto, asmens, reiškinio išskiriančius bruožus ar savybes, bet jų visumą, kaip savotišką sistemą, leidžiančią suvokti jų individualumą. Pačiu bendriausiu požiūriu toks tapatumo suvokimas tiktų ir kalbant apie teisinės sistemos tapatumą.

Bandant apibūdinti vienos ar kitos teisinės sistemos individualumą, vienais atvejais linkstama *akcentuoti tik ją išskiriančius bruožus*, kitais – sistemos individualumas apibūdinamas kaip *savita bendrų ir specifinių esminių bruožų visuma, supnuojanti sistemos kaip vienos visumos individualumą*. Turime du galimus požiūrius. Pirmuoju atveju tapatumas aiškinamas siauriau, antruoju – plačiau, matant pagrindinių savybių visumą, kuri būdinga tam tikrai teisei sistemai. Požiūrio pasirinkimas lemia tolesnį tyrimą. Autorius savo rašiniuose linkęs laikytis antrojo požiūrio.

Galima pastebėti, kad vienų konstitucinių teismų jurisprudencijoje pabrėžiamas nepažeidžiamas pagrindinis konstitucinio tapatumo turinys (pvz., Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas), kitų – konstitucinis tapatumas kaip šalies savęs identifikavimas (pvz., Vengrijos Konstitucinis Teismas). Todėl galima klausti, apie kieno tapatumą kalbama: konstitucijos kaip akto, konstitucijos kaip akto ir jį aiškinančios konstitucinės jurisprudencijos, o gal tautos kaip politinės bendruomenės ar jos valstybinės organizacijos tapatumą? Susiduriame su dviem skirtingomis idėjomis – „konstitucijos tapatumo ir tautos tapatumo“⁵⁰.

49 Bhikhu Parekh, *A New Politics of Identity: Political Principles for an Independent World* (London: Palgrave Macmillan, 2008), 8.

50 José Luis Martí, *Op. cit.*, 20.

Jų pasirinkimas lems konstitucinės justicijos institucijos argumentavimą. Konstitucijos aiškintojui pasirinkus konstitucinio tapatumo kaip konstitucijos tapatumo sampratą, reikės apsaugoti nuo galimų keitimų esminį konstitucinio akto branduolį, lemiantį konstitucijos savastį, nes svarbiausiųjų elementų pakeitimas faktiškai keistų konstituciją kaip tokią. Pagal šią sampratą konstitucijos tapatumo saugojimas yra konstitucijos esminių ar visą konstitucinę sistemą nulemiančių elementų, kitaip sakant, konstitucijos tapatybinio branduolio, apsauga.

Kita vertus, konstitucinio tapatumo idėja gali būti suvokiama ir kaip tautos ar valstybės tapatumas. Teigiama, kad viena pati „konstitucija negali sukurti kolektyvinio tapatumo, nes tauta savo pagrindus išvelgia ir iki konstitucinėse sąlygose“⁵¹. Laikantis tokio požiūrio tapatumas konstruojamas atsiremiant į konkrečios valstybinės bendruomenės esmines savybes. Susiduriame su įvairiomis tautos sampratomis (tauta etnine, tauta pilietine prasme). Konstitucionalistams svarbiausias subjektas – pilietinė tauta, kuri aprobavo tam tikrą konstituciją ir gyvena jos laikydamasi. Kita vertus, konstitucinė santvarka daro poveikį tautos gyvenimui⁵².

Jeigu absoliutinsime abi minėtas konstitucinio tapatumo schemas, jas bus nesunku kritikuoti. Juk galima paklausti, ar pasikeitus konstitucijai automatiškai pasikeičia tauta (naujos konstitucijos priėmimas reikštų naujos tautos gimimą) ir priešingai, ar pilietinės tautos vienokie ar kitokie gyvenimo pokyčiai automatiškai pakeičia konstitucinę santvarką.

Pilietinės tautos ir konstitucinės sistemos priešpriešinimas dirbtinis, konstitucinės santvarkos įtvirtinimas, jos turinys ir konstitucinio reguliavimo pokyčiai neatsiejami nuo tautos gyvenimo. „Konstitucinės problemos yra dažniausiai susietos su visuomenės konkrečia istorija ir kultūra: konstitucija yra tautos autobiografija“⁵³. Konstitucinio tapatumo formavimasis – istorinis, dinamiškas procesas, jau konstitucijos kūrimo metu išryškėja, kokie senos santvarkos elementai atmetami, kokius tautos tapatumo elementus, suvokiamus kaip svarbiausiuosius, reikia integruoti į konstituciją.

Kalbėdami apie konstitucinį tapatumą turime nepamiršti, kad esame teisės srityje. Kitaip sakant, teisiškai mes galime analizuoti tik teisėje išreikštus tapatumo

51 Marie-Claire Ponthoreau, „Identité constitutionnelle et la clause européenne d'identité nationale. L'Europe à l'épreuve des identités constitutionnelles nationales“, *Diritto pubblico comparato ed europeo* 4 (2007): 1579.

52 M. Rosenfeldas pastebi, kad konstitucinis tapatumas susijęs su tautos koncepcija. Jis išskiria keturis konstitucinio tapatumo modelius (amerikietiškaį, vokišką, prancūzišką ir ispanišką), akcentuodamas konstitucijos ir esamo nacionalinio tapatumo sąryšį. Jo manymu, JAV konstitucinis tapatumas užima labiau centrinę vietą šalies nacionalinio tapatumo sistemoje lyginant su prancūzišku ar vokišku modeliais (žr., Michel Rosenfeld, „The European Treaty-Constitution and Constitutional Identity: A View of America“, *International Journal of Constitutional Law* 3, 2-3 (2005): 317–324).

53 “Constitutional court judges’ roundtable, Comparative constitutionalism in practice”, Sixt Word Congress of IACL, Santiago, Chile, January, 12-16, 2004, *International Journal of Constitutional Law* 3, 4 (2005): 558.

elementus. Žinoma, galime politiniu, sociologiniu ar kitokiu požiūriu nagrinėti nacionalines vertybes, bet tai bus neteisinis nagrinėjimas. Todėl atsakymo į klausimą kieno tapatumą išreiškia mūsų nagrinėjama sąvoka reikia sieti teise. Konstitucinėje jurisprudencijoje suformuota konstitucijos, kaip tautos sutarties koncepcija⁵⁴ susieja tautą ir jos konstituciją. Būtent konstituciniame akte atspindimos svarbiausios tautos vertybės ir gyvenimo principai, jų konstitucinis įtvirtinimas reiškia, kad visuomenėje yra sutarimas dėl jų reikšmingumo, kad tai istoriškai patikrintos vertybės, kad jomis planuojama orientuotis valstybiškai organizuotos tautos gyvenime. Pilietinės tautos, kaip kolektyvo, tapatumas lemia konstitucijos turinį, jos vertybinę sistemą ir reguliavimo kryptingumą. Taip nustatomi į valstybę organizuotos tautos gyvenimo pagrindai. Kita vertus, konstitucija, reguliuodama svarbiausius visuomenės santykius, formuoja nacionalinį tapatumą.

Todėl konstitucinį tapatumą reikėtų žvelgti kaip konstitucijoje išreikštą tautos, kaip valstybiškai organizuotos bendruomenės, tapatumą. Konstitucinis tapatumas – konstituciškai fiksuoti tautos, valstybės ir jos teisinės sistemos esminiai elementai, užtikrinantys jos savastį. Ypatinga teisinė tokių elementų apsauga sietina būtent su jų konstitucinio reikšmingumo pripažinimu.

Konstitucinio tapatumo elementų turime ieškoti konstitucinėje sistemoje. Konstitucinė sistema – principai, normos, vertybės įtvirtintos konstitucijos nuostatose, išvestos, atskleistos ir išplėtos konstitucinėje jurisprudencijoje. Svarbiausiųjų, visą sistemą į vieną visumą jungiančių principų ir vertybių atskleidimas – konstitucijos aiškintojo misija. Konstitucinis teismas, oficialus konstitucijos aiškintojas, taikydamas įvairius konstitucinius aiškinimo metodus (nuo istorinio iki vertybinio), identifikuoja tokį konstitucinės sistemos tapatybinį branduolį sudarančias vertybes, principus ar konstitucines taisykles, atskleidžia jų turinį ir reikšmę.

Taigi konstitucinio tapatumo sąvoka, iškilusi konstitucinių teismų jurisprudencijoje, yra siejama su istoriškai patikrintų ir konstitucijos esmę išreiškiančių vertybių ir principų, sudarančių neliečiamą ar ypatingai apsaugotą konstitucinės sistemos tapatybinį branduolį, išskyrimu. Šio tapatybinio branduolio elementai – visos konstitucinės sistemos „laikančiosios konstrukcijos“, kurių pakeitimas ar panaikinimas reikštų visos konstitucinės sistemos pakeitimą. Tokia konstitucinio tapatumo samprata galėtume vadovautis konstituciniuose tyrimuose.

Konstitucinio tapatumo sampratos oficialioje konstitucinėje doktrinoje formavimui didelę įtaką daro mokslinė doktrina. Mokslinėse diskusijose patikrinami

54 Lietuvoje tokią sąsają patvirtina konstitucinės jurisprudencijos nuostatos, kuriose skelbiama, kad Konstitucijoje atspindi visuomenės sutartis – visų Lietuvos piliečių demokratiškai prišimtas įsipareigojimas dabartinei ir būsimoms kartoms gyventi pagal Konstitucijoje įtvirtintas pamatines taisykles ir joms paklusti, idant būtų užtikrintas valdžios legitimumas, jos sprendimų teisėtumas, žmogaus teisės ir laisvės, idant visuomenėje būtų santarvė (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas, 2010 balandžio 20 d. sprendimas, 2014 m. sausio 24 d. nutarimas).

teiginiai dėl istorinių konstitucinių tradicijų (jų patikrinimas taikant *istorinį testą*), išryškinami konstitucinės sistemos branduolio elementai ar pagrindinės struktūros (tokios diskusijose prioritetas teikiamas *turinio testui*, kuris padeda išsiaiškinti visą sistemą „laikančias“ konstrukcijas), identifikuojami pagrindiniai teisinės tvarkos principai, lemiantys sistemos unikalumą (čia svarbus *savitumo* testas). Mokslinių tyrimų reikšmę patvirtina konstitucinių teismų sprendimai, kuriuose tiesiogiai ar netiesiogiai remiamasi mokslinės doktrinos atstovų vertinimais.

3. Konstitucinis tapatumas ir giminingos ar „persidengiančios“ sąvokos

Darbuose, kuriuose nagrinėjama konstitucinio tapatumo sąvoka, pastebimas šios sąvokos ryšys su suprakonstitucingumo, nacionalinio tapatumo ar suvereniteto sąvokomis. Konstitucinio tapatumo ir suprakonstitucingumo santykiui būdingas „persidengimas“, konstitucinio tapatumo ir nacionalinio tapatumo sąvokas sieja jų giminingumas, konstitucinio tapatumo ir suvereniteto ryšyje matome „persidengimą“ iš dalies, vartojimo tikslų panašumą.

Konstitucinis tapatumas ir suprakonstitucingumas. Konstitucijos tapatybinį branduolį sudarantiems principams ir vertybėms dėl jų reikšmės konstitucinei sistemai galima pripažinti suprakonstitucinio sluoksnio vaidmenį. Kita vertus, nežiūrint sąvokų „suprakonstitucingumas“ ir „konstitucinis tapatumas“ artimumo ar joms tenkančių vaidmenų „persidengimo“ (užkirsti kelią teisinės sistemos pamatų, ant kurių ji sukurta ir kuriais remiantis funkcionuoja, pakeitimui), jos vartojamos kiek skirtinguose kontekstuose ir nepakeičia viena kitos.

Suprakonstitucingumas (ar *superkonstitucingumas*) paprastai suvokiamas kaip „principų, turinčių absoliučią viršenybę, buvimo teorija“⁵⁵. Tai susiję su tiesioginiu ar netiesioginiu kai kurių konstitucinių principų viršenybės, lyginant visa kita konstitucinio reguliavimo dalimi, pripažinimu. Teisinėje literatūroje skiriamos dvi suprakonstitucingumo koncepcijos.

Pirmoji, vadinamoji *išorinė* suprakonstitucingumo koncepcija siejama su transcendentišku, su prigimtinių teisių, privalomų konstitucijos kūrėjui, buvimo pripažinimu. Pagal šią koncepciją prigimtinių teisės turi laikytis tiek pirminė, tiek išvestinė steigiamosios valdžios. Tai tarsi aukščiausiasis teisės kūrimo ir taikymo imperatyvas.

Kita, vadinamoji *vidinė* suprakonstitucingumo koncepcija, kurioje suprakonstitucingumas laikomas „prigimtaine pozityvia teise“⁵⁶. Pagal ją bet koku atveju konstitucijoje turi būti išsaugoma tai, kas laikoma teisinga atitinkamoje socialinėje sistemoje.

55 Martin Quesnel, *La protection de l'identité constitutionnelle de la France* (Paris: Dalloz, 2015), 229.

56 Pasak E. Dubout šią kategoriją dar 1981 m. pasiūlė C. Perelmanas žurnalo „Revue internationale de philosophie“ (1981 m. Nr. 138) specialaus numerio „Kelsenas ir teisinis pozityvizmas“ įžangoje (žr. Edouard Dubout, *Op. cit.*, 457, 19-ta išnaša).

Todėl tam tikri principai ar normos konstitucinėje sistemoje pripažįstami nepajudinamais, nekeičiamais. Jiems teikiamas prioritetas kilus kolizijai su kitomis konstitucinėmis normomis. Šitai suprantamas suprakonstitucingumas reiškia, kad konstitucinėje sistemoje galima atrasti normų ir principų, savo reikšme išsiskiriančių toje sistemoje. Šį požiūrį patvirtina kai kurių valstybių konstitucinių aktų nuostatos, tiesiogiai nustatančios, kad tam tikri principai ar taisyklės yra nekeičiami (pvz., pagarba žmogaus teisėms, respublika kaip valdymo forma, federacinė valstybės sandara ir pan.).

Pirmojo požiūrio šalininkams suprakonstitucinės normos ar principai varžo visą steigiamąją valdžią, suprakonstitucinių ribų privalo paisyti ne vien išvestinė (konstitucijos keitimo), bet ir pirminė steigiamoji valdžia. Šios koncepcijos šalininkai pabrėžia, kad „suprakonstitucinės ribos yra vienos“⁵⁷. Antrasis požiūris nuosaikeis. Pagal jį pirminė steigiamoji valdžia gali priimti dviejų rūšių („paprastas“ ir „suprakonstitucines“) konstitucines normas ir principus. „Suprakonstitucinių“ rangą turintys principai laikomi nekeičiamais.

Pirmoji koncepcija tam tikra prasme kertasi su pirminės steigiamosios valdžios, kurios kūrybai išorinių ribų nėra, koncepcija. Be to kyla klausimas, ar tokius išankstinius reikalavimus galima laikyti teisiniais, o ne moraliniais ar etiniais. Akivaizdu, kad laikantis teisinio pozityvizmo doktrinos, pats argumentavimas keltų dideles abejonas. Antroji koncepcija išvengia tokios kritikos.

Konstitucinio tapatumo doktrinos siekis – užtikrinti konstitucinį tapatumą išreiškiančių principų ir vertybių apsauga, taip išsaugant konstitucinės sistemos esmę. Jeigu suprakonstitucingumo koncepcijoje natūralus tam tikros grupės principų ar normų viršenybės (jos laikomos savotiška „aukštesniąja“ ar „sustiprintąja“ konstitucine teise) lyginant su kitu konstituciniu reguliavimu pabrėžimas, tai konstitucinio tapatumo koncepcija gali išsiversti ir su vieno rango konstitucinių nuostatų samprata. Esminis dalykas – konstitucinį branduolį sudarančių principų ir vertybių reikšmė visai konstitucinei sistemai, kuri ir lemia jų neliečiamumą. Materialiniais konstitucijos keitimo ribojimais yra apsaugoma konstitucinės sistemos esmė bei darna. Konstitucinis tapatumas pagal savo tikslą dera su antrąja suprakonstitucingumo koncepcija.

Tiek suprakonstitucingumas, tiek konstitucinis tapatumas aiškius teisinius kontūrus gali įgauti konstitucinėje jurisprudencijoje. Bet tokia jurisprudencija nereiškia visišką teisėjų laisvės. Pažymima, kad „suprakonstitucinės normos sukūrimas būtinai turi remtis prigimtinės teisės principu arba tokio principo tiesioginiu įtvirtinimu konstitucijos nuostatose, tačiau abiem atvejais tokių principų esmė yra atskleidžiama teismo išdėstytoje interpretacijoje“⁵⁸. Konstitucinio tapatumo kategorijos formavimas susijęs su įvairių konstitucinio aiškinimo metodų taikymu, konstitucinio akto nuos-

57 Yaniv Roznai, „The Theory and Practice of “Supra-constitutional” Limits of Constitutional Amendments“, *International and Comparative Law Quarterly* 62, 3 (2013): 559.

58 Žk.: Luca Parisoli, „La nature ontologique des normes fondamentales“, *Cahiers de Philosophie de l'Université de Caen* 37 (2001): 333–334.

tatų vertybiniu įvertinimu, svarbiausių, istoriškai patikrintų, vertybių išskyrimu. Konstitucijoje įtvirtinto vertybinio kodo apsauga laiduoja konstitucinės sistemos tęstinumą.

Jeigu suprakonstitucionalizmas peržengia pozityviosios teisės ribas ir bent jau kai kuriais atvejais nukreipia į prigimtinių teisių sritį (taigi yra susijęs su ideologiniai, moraliniais, socialiniais ar politiniais argumentais), tai konstituciniam tapatumui pagrįsti mažų mažiausiai gali užtekti vien konstituciniame akte įtvirtintų vadinamųjų „amžinųjų“ ar „ypatingai apsaugotų nuo keitimo“ nuostatų buvimo. Tai lemia sąvokų pagrindimo tam tikrus skirtingumus.

Ar visos suprakonstitucinės nuostatos yra konstitucinio tapatumo elementai? Jeigu konstitucinį tapatumą suprantame tik siauresniąja prasme, tai jo elementu negalėtume laikyti pagrindinių teisių, kurios priskirtinos suprakonstitucingumo sričiai. Tokios teisės laikomos universaliosiomis, „taigi nėra neatsiejamos nuo konkrečios konstitucinės kultūros“, ir, laikantis nuoseklios argumentavimo logikos, neturėtų būti priskiriamos konstitucinio tapatumo kategorijai⁵⁹. Konstitucinio tapatumo samprata platesne prasme ir universaliems dalykams suteikia vietą po šios kategorijos skėčiu.

Neretai pabrėžiama, kad konstitucinis tapatumas yra daugiausia susijęs su suvereniteto principu, kai suprakonstitucingumas neatskiriamas nuo prigimtinės teisės. Ir šiuo atveju labai svarbu išsiaiškinti, kokios konstitucinio tapatumo sampratos laikomasi. Jeigu platesnės, nėra jokio pagrindo kritikuoti konstitucinius teismus dėl pagrindinių asmens teisių apsaugos įtraukimą į konstitucinį tapatumą.

Konstitucinis tapatumas ir nacionalinis tapatumas. Bene tiksliausiai šių sąvokų ryšį apibūdino Lenkijos Konstitucinis Teismas, 2010 m. lapkričio 24 d. sprendime konstatavęs, kad *konstitucinio tapatumo* sąvokai yra ekvivalentiška ES pirminės teisės *nacionalinio tapatumo* sąvoka. Teismas priminė, kad pagal ESS 4 str. 2 d. ES gerbia valstybių narių lygybę prieš Sutartis bei nacionalinį jų tapatumą, neatsiejamą nuo pagrindinių politinių bei konstitucinių jų struktūrų. Teismo sprendime pabrėžiamas sąvokų *ekvivalentiškumas* – t. y. jų lygiavertiškumas, lygiareikiškumas, bet ne sutapimas.

Regime savotišką sąvokų simetriją. Vienoj pusėj – „nacionalinis tapatumas“, vartojamas pirminėje ES teisėje bei ESTT jurisprudencijoje, kitoje – „konstitucinis tapatumas“, pripažįstamas nacionalinėse konstitucinėse sistemose. Abi sąvokos – *teisinės naujovės*, jų vartojimas didžiąja dalimi susijęs su ES ir jos teisės plėtra bei lygiagrečiai vykstančia nacionalinių teisinių sistemų evoliucija. Kartu pastebėtina, kad konstituciniam tapatumui tenka ir konstitucijos pataisų materialinių ribų fiksavimo funkcija.

Nacionalinis tapatumas – ES teisės sąvoka, kurios turinys fiksuotas ESS 4 str. 2 d., nustatančia, kad jis yra neatsiejamas nuo pagrindinių politinių ir konstitucinių ES valstybių narių struktūrų, įskaitant regioninę jų savivaldą, o konstitucinis tapatumas

59 „Konstitucijoje jos yra garantuojamos kaip kad turėtų būti garantuojamos bet kokioje kitoje demokratinėje ir liberalioje konstitucijoje“ (žr., Alexandre Viala, „Le concept de l'identité constitutionnelle“, *L'identité constitutionnelle saisie par les juges en Europe* (sous la direction de Laurence Burgogues-Larsen) (Paris: Editions Pedone, 2011), 21).

– nacionalinės konstitucinės teisės kategorija. Nacionalinio tapatumo samprata yra viena visai ES teisei sistemai, o ES valstybių narių pripažįstamų konstitucinio tapatumo sampratų gali būti daug.

ESS 4 str. 2 d. nuostatose akcentuojamos pagrindinės politinės ir konstitucinės struktūros, t. y. konstitucinės sistemos pripažįstamos nacionalinio tapatumo sampratos formavimo pagrindu (kitaip sakant, pirmiausia reikia matyti „tapatumo elementus, esančius valstybių narių konstitucijose“⁶⁰). Dėl palyginti kuklios ESTT jurisprudencijos, atskleidusios tik kai kuriuos nacionalinio tapatumo pagal ES teisę elementus (pvz., valstybės kalbą (*Runevič-Vardyn* sprendimas⁶¹) žmogaus orumą (*Omega* sprendimas⁶²), lygybės įstatymui principą, kurią atspindėjo kilmingų titulų panaikinimo konstitucinio rango įstatymas Austrijos konstitucinėje teisėje (*Sayn Wittgenstein* sprendimas⁶³)), nacionalinio tapatumo turinio apimtį galime tik projektuoti. Nacionaliniai konstituciniai teismai, priklausomai nuo nagrinėjamų klausimų, pateikia fragmentišką ar daugiau išplėtotą konstitucinio tapatumo elementų sudėtį. Pavyzdžiui, mūsų minėtame Lenkijos Konstitucinio Teismo sprendime minimi tokie konstitucinio tapatumo elementai, kaip asmens teisės, valstybingumas, demokratinis valdymas, teisės viršenybė, socialinis teisingumas ir kt. Prancūzijai konstitucinis tapatumas, pasak Konstitucinės Tarybos pirmininko P. Mazeaud, apima „tai, kas svarbiausia Respublikai“⁶⁴ (t. y. išeities poziciją tapatumui formuoti lemia nekeičiama „respublikinė valdymo forma“).

Regis, pagal turinio apimtį nacionalinio tapatumo kategorija yra kiek platesnė. Konstitucinis tapatumas apima tik elementus, įtvirtintus nacionalinėje konstitucijoje, o į nacionalinio tapatumo apimtį galima įtraukti ir konstitucinio rango neturinčių nacionalinės tikrovės aspektų. Tai susišaukia su ESTT generalinio advokato M. Poiares Maduro išvados teiginiu, kad „nacionalinis tapatumas apima ir valstybės narės konstitucinį tapatumą“⁶⁵. Taip preziumuojama, kad ES teisės kategorija gali apimti ir neturinčius konstitucinio rango elementus.

Konstitucinėje jurisprudencijoje įtvirtinta konstitucijos samprata turi didelę reikšmę konstitucinio tapatumo turinio suvokimui. Konstitucijos, kaip visaapimančios aukščiausiosios teisės, kaip visos teisinės sistemos centro koncepcija leistų teigti, kad „konstitucinė tapatybė – tai konstituciškai įtvirtinta valstybės nacionalinė

60 Armin von Bogdandy, Stephan Schill, „Overcoming Absolute Primacy: Respect for National Identity under Lisbon Treaty“, *Common Market Law Review* 48 (2011): 1428.

61 CJUE, arrêt du 12 mai 2011, *Runevič-Vardyn et Wardyn*, C-391/09, Rec. 2006, p. I-3787.

62 CJUE, arrêt du 14 octobre 2004, *Omega*, C-36/02, Rec. p. I-9609.

63 CJUE, arrêt du 22 décembre 2010, *Sayn Wittgenstein*, C-208/09, Rec. 2010, p. I-13693.

64 Voeux du président du Conseil constitutionnel, M. Pierre Mazeaud, au président de la République, le 3 janvier 2005, www.conseil-constitutionnel.fr

65 Conclusions de l’avocat général M. Poiares Maduro, présentées le 8 octobre 2008, affaire *Michaniki*, C-213/07, ECLI:EU:C:2008:544, 31.

tapatybė⁶⁶. Panašią išvadą galėtume padaryti ir atsižvelgę į ESS 4 str. 2 d. formuluotėje vartojamą būdvardį „pagrindiniai“ žodžių junginyje „nacionalinį savitumą [tapatumą], neatsiejamą nuo pagrindinių politinių bei konstitucinių jų struktūrų“, nes pagrindiniai dalykai visados įtvirtinami konstitucijoje. Laikantis tokios interpretacijos galima išvada, kad „4 straipsnyje minima nacionalinio tapatumo sąvoka yra daugiau ar mažiau identiška valstybės konstitucinio tapatumo sąvokai“⁶⁷.

Sąvokų paskirtis. ES pirminėje teisėje įtvirtintu pagarbos valstybių narių nacionaliniam tapatumui principu pripažįstama pagarba ES valstybėms narėms, nacionalinio jų būvio specifikai⁶⁸. Šio principo paskirtis – užtikrinti pusiausvyrą tarp europinės integracijos ir nacionalinės įvairovės apsaugos. Europinė integracija – nacionalinę įvairovę gerbianči integracija, vienybė, užtikrinama gerbiant nacionalinį individualumą. Konstitucinis tapatumas – konkrečios konstitucinės sistemos savęs apsaugos instrumentas. Jis saugo konstitucinės sistemos vienovę tiek nuo vidinių veiksmų, tiek nuo išorinio poveikio. Būtent šiuo atveju išryškėja jam tenkanti pusiausvyros su ES teisė užtikrinimo funkcija. Tai susišaukia su ES teisėje pripažįstamu pagarbos nacionaliniam tapatumui principu.

Konstitucinis tapatumas ir suvereniteto apsauga. Pastebima, kad „tapatumo diskursas yra iš dalies pakeitęs tradicinį suvereniteto diskursą“⁶⁹. Tuo tarsi pabrėžiama, kad konstitucinio tapatumo kategorijos vartojimu konstituciniai teismai atsisako tradicinio, visiems žinomo ir įprasto kriterijaus vertinant nacionalinės valstybės reikšmę eurointegracijos kontekste⁷⁰. Žinoma, galima ginčytis, kiek tokie pastebėjimai pagrįsti, kiek dažnesnis vienos kategorijos vartojimas reiškia kitos kategorijos vaidmens sumažėjimą.

66 Dainius Žalimas, „Lietuvos konstitucinės tapatybės ir žmogaus teisių apsaugos sąveika“, *Jurisprudencija, Mokslo darbai* 24,1 (2017): 36.

67 Adelheid Puttler, „Le renforcement de la notion d'identité nationale dans l'Union européenne“, *Quel avenir pour l'intégration européenne* (dir. Jean Rossetto et al.) Nouvelle édition en ligne (Tours: Presses universitaires François-Rabelais, 2010), <http://books.openedition.org/pufr/1518>

68 Apie tai žr. Egidijus Jarašiūnas, „Pagarba nacionaliniam tapatumui pagal Europos Sąjungos teisę: aiškino potencialas ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencija“, *Teisė, Mokslo darbai* 93 t. (2014): 7–28; Irmantas Jarukaitis, „Respect for the National Identities of the Member States as a General Principle of European Union Law“, *Lithuanian Legal System under the Influence of European Union Law* (Vilnius: Vilnius University, 2014), 575–620.

69 Alejandro Saiz Arnaiz, Carina Alcoberto Llivina, „Why Constitutional Identity Suddenly Matters: A Tale of Brave States, a Mighty Union and the Decline of Sovereignty“, *National Constitutional Identity and European Integration* (ed. A. Saiz Arnaiz and C. Alcoberto Llivina) (Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2013), 4.

70 „Nacionalinio suvereniteto apsaugą priklauso praeičiai, bet nacionalinio tapatumo ir konstitucinio savitumo gynyba yra madinga“ (žr., Joseph H. H. Weiler, „Fédéralisme et constitutionnalisme: le sonderweg de l'Europe“, *Une Constitution pour l'Europe* (dir. R. Dehousse) (Paris: Presses de Sciences Po, 2002), 151).

Iš tiesų konstituciniai teismai, nagrinėdami konstitucines santykių su ES teise problemas, nuolatos primindavo pareigą užtikrinti nacionalinį suverenitetą. Štai Prancūzijos Konstitucinė Taryba savo jurisprudencijoje nuolatos kartodavosi apie pareigą nepažeisti „nacionalinio suvereniteto įgyvendinimo esminių sąlygų“ (žrk., 2004 m. lapkričio 19 d., 2007 m. gruodžio 20 d. ar 2012 m. liepos 9 d. sprendimus), nuo minėto 2006 m. liepos 27 d. sprendimo vis dažniau ir dažniau pabrėžia „principų ir taisyklių, neatsiejamų nuo Prancūzijos konstitucinio tapatumo“ reikšmę. Ir garsiajame Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 30 d. *Lisabonos* sprendime akcentuojama idėja, kad ES teisės ribas brėžia pagarbos aukščiausiesiems Konstitucijos principams reikalavimas.

Taigi tam tikrus argumentavimo poslinkius galima pastebėti. Tačiau ne tiek vienos sąvokos išstūmimą ir kitos įtvirtinimą, kiek jų susietą vartojimą. Valstybiškai organizuotos piliečių bendrijos savybės – suverenitetas ir konstitucijoje įtvirtinta vertybių sistema yra neatsiejami. Tuo labiau, kad nacionalinėje konstitucijoje pirmiausiai skelbiamas *nacionalinio suvereniteto* principas. Jis reiškia tautos visavaldiškumą, jos teisinio įsmevinimo – valstybės nepriklausomybę⁷¹.

Besikeičianti tikrovė koreguoja vertinimus. Galima teigti, kad „gerokai paseno, beje, ir tradicinės XX a. pradžios suvereniteto sampratos, kurios tada buvo grindžiamos išimtinė valstybės kompetencija, nes seniai įvyko ir toliau vyksta galingi valstybės ir visuomenės politinio, socialinio bei ekonominio gyvenimo internacionalizavimo bei globalizacijos procesai“⁷². Jie verčia kitaip žvelgti į valstybių nepriklausomybės esmę, nepriklausomybės ribas. Šiuolaikinė suvereniteto samprata susijusi su pripažinimu, kad valstybės vidaus gyvenime valstybės valdžia negali nepaisyti pripažintų žmogaus teisių apsaugos standartų, žmogiškąją esybę laiduojančios neliečiamos teisių ir laisvių srities, kad tarptautinių santykių sferoje valstybių veikimo ribas lemia jų priklausymas tarptautinėms organizacijoms, dalyvavimas gynybinėse sąjungose, tarptautinės pagalbos gavimas ir pan. Valstybių suverenitetas suprantamas „atsižvelgiant į naują perspektyvą, kuklesnę ir realistiškesnę“⁷³.

Kai kurių valstybei būdingų įgaliojimų patikėjimas ES – irgi šiuolaikinė realija, atspindinti suvereniteto koncepcijos pokyčius. Tačiau kartu aišku ir tai, kad valstybės suverenitetas (nepriklausomybė) ir toliau laikomas svarbiausia valstybės teisine savybe, kurios netekusi ji nebėra valstybė. Valstybės ir ES santykių kontekste, kaip pažymi M. Troperas, kalbėjimas apie suverenitetą dažniausiai yra kalbėjimas „apie tam tikrų

71 Suvereniteto sampratų ir aiškinimų jūroje, konstitucionalistai kartais pabrėžia, kad kalbama apie valstybę, kuri „nėra tiesiogiai priklausoma nuo kitos valstybės (žr., Louis Favoreu et al., *Droit constitutionnel*, 11e édition (Paris: Dalloz, 2008), 38.

72 Vilemas Vadapalas, „Lietuvos Respublikos stojimo į Europos Sąjungą konstituciniai pagrindai“, Iš *Europos Sąjungos teisė ir Lietuva* (Vilnius: Justitia, 2002), 14.

73 Francis Delperée, „La souveraineté de l'État à l'heure de la mondialisation“, *Revue belge de droit constitutionnel* 3 (2009) : 242.

įgaliojimų vykdymo ribojimą <...> su kuriuo valstybė yra sutikusi⁷⁴. Pagal šį autorių „galėjimas su tuo sutikti kaip tik ir yra suvereniteto išreiškimas“⁷⁵. Beje, lietuviškoji konstitucinė koncepcija, pagal kurią dalyvavimas europinėje integracijoje susijęs su valstybės institucijų įgaliojimų perleidimu, bet ne su valstybės suvereniteto, kuris kaip valstybės savybė yra neperduodamas, ribojimu būtų beveik idealus instrumentas teisiniam tikrovės vertinimui.

Konstitucinio tapatumo ir suvereniteto apsaugos tikslai sutampa. Neatsitiktinai Mireille Delmas-Marty vadina „suverenizmu“⁷⁶ Italijos Konstitucinio Teismo pagrindinių konstitucinių teisių ir principų apsaugos koncepciją, tuo pabrėždama konstitucijos pagrindų konstrukciją ir suvereniteto apsaugos sąsają.

Valstybė, nežiūrint visų globalizacijos ar regionalizacijos lemtų pokyčių, išlieka pagrindinė tautos gyvenimo politinė forma. Todėl nacionalinio suvereniteto idėja tikrai „nenurašyta“. Ir jeigu suvereniteto, kaip konstitucinio tapatumo vieno elementų, vartojimas sietinas su platesne sąvoka, negalėtume teigti apie jo reikšmės sumažėjimą.

Konstitucinio tapatumo ir suvereniteto sąvokų vartojimo priešpriešinimas dirbtinis, visais atvejais, jei ginamas konstitucijos tapatybinis branduolys, ginamas ir nacionalinis suverenitetas, patenkantis į tokį branduolį.

4. Apie konstitucinio tapatumo funkcijas (ir ypač apie „išorinės“ funkcijos esmę)

Konstitucinio tapatumo vartojimo prasmę parodo šiai sąvokai tenkančios funkcijos. Regime du požiūrius.

Vieni autoriai yra linkę kalbėti tik apie konkrečių šalių konstitucinio tapatumo kategorijai tenkančias funkcijas. Štai Hubertas Alcarazas rašo, kad Ispanijos konstituciniam tapatumui būdingos *apsauginė* ir *integracinė* funkcijos⁷⁷. Pirmosios funkcijos esmė – užtikrinti norminę konstitucijos viršenybę (ne tik nacionalinėje teisėje, bet ir santykiuose su ES teise, fiksuojant neperžengiamas supranacionalinei integracijai ribas). Antroji – integracinė funkcija – susijusi su Ispanijos valstybės sandaros ypatumais – su jos teritorijų ir regionų autonomija bei konstitucijoje įtvirtintu siekiu

74 Michel Troper, „L'Europe politique et concept de souveraineté“, *L'Europe en voie de Constitution: Pour un bilan critique des travaux de la Convention* (dir. O. Beaud, A. Lecherallier, I. Pernice et S. Strudel) (Bruxelles: Bruylant, 2004), 128.

75 Michel Troper, *loc.cit.*

76 Mireille Delmas-Marty, „L'intégration européenne, entre pluralisme, souverainisme et universalisme“, *I controlimiti. Primato delle norme europee e difesa dei principi costituzionali* (ed. A. Bernardi) (Jovene Editore, 2017), 16–174.

77 žr. Hubert Alcaraz, „Les fonctions constitutionnelles de l'identité de l'Espagne“, *L'identité à la croisée des États et de l'Europe. Quel sens? Quelles fonctions?* (sous la direction de M. Fatin-Rouge Stéfani, A. Levade, V. Michel et R.Mehdi) (Bruxelles: Bruylant, 2015), 302–311.

suderinti ispanišką nacionalinę tapatybę su regioninių darinių specifika. Mattias Wendelis, nagrinėdamas vokiškąją konstitucinio tapatumo koncepciją, primena, kad nors Vokietijos Pagrindinio Įstatymo 79 str. 3 d. įtvirtintos konstitucijos „amžinumo garantijos“ pagrindinė funkcija – nustatyti federalinės konstitucijos materialines keitimo ribas, nors dabartinais laikais ši koncepcija aiškinama visų pirma esanti gynybės nuo Europos Sąjungos teisės instrumentu⁷⁸.

Kitos grupės autoriai⁷⁹ linkę žvelgti plačiau ir bandyti išryškinti konstitucinio tapatumo kategorijas, kaip tokias, tenkančias funkcijas.

Michelis Rosenfeldas rašo, kad pagal jį ir G. Jacobsohną konstitucinis tapatumas užtikrina esmines jungtis tarp konstitucijos, jos aplinkos ir tų, kurie ją priėmė ir tų, kuriems ji buvo skirta⁷⁹. Micheliui Troperui rūpi ne tiek apie konstitucinio tapatumo funkcijos, tiek situacijos, kuriose ši sąvoka vartojama. Jis pažymi, kad „konstitucinio tapatumo sąvoka yra naudojama kaip argumentas dviejose situacijų serijose: kai kalbama apie pasikeitimų ir tęstinumo skyrimą, ir kai kalbama apie pasipriešinimą įtakoms, kylančioms teisinės sistemos išorėje“⁸⁰.

Ir vienos, ir kitos grupės autorių pateikiamose funkcijų sistemose galima skirti vidines ir išorines konstitucinio tapatumo funkcijas.

Vidinių konstitucinės sistemos apsaugos funkcijų (kartais kalbama tik apie vidinės apsaugos funkciją) esmė – užtikrinti konstitucinės sistemos savastį, darną ir nuoseklumą konstitucinės dinamikos kontekste. Tai *konstitucinio stabilumo* (sistema turi išlikti ta pati) ir jos *dinamikos* (konstitucinės pataisos) *suderinimo* funkcija. Tokio suderinimo esmė – apsaugoti konstitucinės sistemos pagrindus nuo pataisų, iškreipiančių sistemos esmę ar net ją pakeičiančių. Kartu tai ir ribų, kurių nevalia peržengti išvestinei steigiamajai valdžiai, fiksavimas.

Rašantys apie išorines konstitucinio tapatumo funkcijas (ar tik bendresnio pobūdžio išorinę funkciją) pabrėžia, kad jos dažniausiai atskleidžiamos per „gynybinę“ konstitucinės teisės pozicija santykiuose su tarptautine teise ar su Europos Sąjungos teise, per ribų regionalizacijos (europinei integracijai) ar globalizacijos poveikiui nustatymą. Pažymima trejopa konstitucinio tapatybinio branduolio įtaka santykių su ES teise sričiai: gebėjimas blokuoti ES teisinės tvarkos evoliuciją, ES teisės pir-

---

78 žr. Mattias Wendel, „L'identité constitutionnelle dans le cadre fédéral: le cas de l'Allemagne dans l'Union européenne“, *L'identité à la croisée des États et de l'Europe. Quel sens? Quelles fonctions?* (sous la direction de M. Fatin-Rouge Stéfanini, A. Levede, V. Michel et R.Mehdi), (Bruxelles: Bruylant, 2015), 231–261.

79 Michel Rosenfeld, „Constitutional Identity“, *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law* (eds. Michel Rosenfeld and Andrés Sajó) (Oxford: Oxford University Press, 2012), 760.

80 Michel Troper, „L'identité constitutionnelle: les fonctions d'un argument“, *L'identité à la croisée des États et de l'Europe. Quel sens? Quelles fonctions?* (sous la direction de M. Fatin-Rouge Stéfanini, A. Levede, V. Michel et R.Mehdi) (Bruxelles: Bruylant, 2015), 268.

menybės principo veikimą ribojimas, ES teisės privertimas atsižvelgti į reikalavimus, kylančius konstitucinių sistemų tapatybinio branduolio⁸¹.

Vidinės konstitucijos apsaugos funkcijos didesnių diskusijų nekelia. Išorinės konstitucinio tapatumo apsaugos klausimu daugiausia ginčų kelia konstitucinio tapatumo ir ES teisės absoliučios pirmenybės priešprieša. Konstitucinis tapatumas neretai pateikiamas kaip ginklas prieš ES teisės keliamą grėsmę konstitucinei sistemai. Tarsi atsakant į tokią šios tapatumo funkcijos sampratą, konstitucinio tapatumo sąvoką vartojantys teismai skelbiami „euroskeptiškais“.

Palikime aistras publicistikai, prisiminkime, kad tų pačių konstitucinių teismų jurisprudencijoje eurointegracijai pripažįstamas vertybės statusas, kad valstybės narės dalyvavimas ES pirmiausia grindžiamas konstitucija, kad konstitucijose rasi- te nuostatų apie tam tikrų įgaliojimų perleidimą ar patikėjimą ES institucijoms. ES pirminė teisė, kurios pagrindu ES institucinė sistema funkcionuoja, sukurta valstybių narių valia, jos buvo ir yra ES sutarčių „šeimininkės“. Nepamirškime, kad ES pirminėje teisėje įtvirtintas pagarbos nacionaliniam tapatumui principas, kad ES turi tik suteiktąją kompetenciją.

ES teisės taikymo pirmenybės principo istorija yra susijusi su siekiu sukurti visose ES valstybėse narėse veiksmingą teisę. Būtent todėl ESTT nuolatos primena, kad kolizijos su nacionaline teise, nesvarbu, koks jos rangas, atveju prioritetas teiki- amas ES teisės taikymui. Kartu pastebėtina, kad nežiūrint nuolat kartojamos tezės apie absoliučią ES teisės pirmenybę, ESTT jurisprudencija yra kiek subtilesnė. Geriausias tokios jurisprudencijos pavyzdys – *M.A.S ir M.B.* (vadinamosios *Tarico II*) bylos sprendimas⁸², parodęs, jog šis teismas supranta, kad gali būti tokių situacijų, kai būtinas lankstesnis požiūris. Svarbu, kad konstituciniai teismai, kaip kad minėtoje byloje Italijos Konstitucinis Teismas, ryžtųsi, kilus iš teisų rimtai sąveikos problemai, pasinaudoti prašymo priimti prejudicinį sprendimą mechanizmu ir įtikintų kitą teismio dialogo dalyvį dėl būtinumo atsižvelgti į nacionalinius argumentus.

Pervertinamas ir ES teisės unifikacinis poveikis. ES teisės lankstumas – tikrovė, o ne išgalvotas dalykas⁸³. Tai patvirtina ir „*opting out* klauzulės, pereinamieji perio- dai, sustiprintas bendradarbiavimas arba vidaus rinkos laisvų išlygos“⁸⁴. Pagarbos

81 Jean-Philippe Derosier „Le noyau constitutionnel identitaire, frein à l'intégration européenne“, *Politeia* 22 (2012), 313-314.

82 ESTT, 2017 m. gruodžio 5 d. sprendimas byloje C-42/17 M.A.S ir M.B., ECLI:EU:C:2017:936.

83 Apie tai žiūrėkite rinkiniuose: *Constitutional Change in the EU. From Uniformity to Flexibility?* (ed. G.De Burca, J. Scott) (Hart Publishing, 2000); *The Many Faces of Differentiation in EU*, (ed. B. De Witte, D. Hans, E. Vos) (Intersentia, 2001) bei monografijose: Chantal Guillard, *L'intégration différenciée dans l'Union européenne* (Bruxelles: Bruylant, 2006); Sébastien Marciali, *La flexibilité du droit de l'Union européenne* (Bruxelles: Bruylant, 2007).

84 François-Xavier Millet, „Les épiphanies de l'identité constitutionnelle des États membres dans les traités sur l'Union européenne“, *Revue des affaires européennes-Law and European affairs* 20 année 2 (2013), 330.

valstybių narių nacionaliniam tapatumui principas – irgi tokio lankstumo, pagarbos valstybių narių individualumui patvirtinimas.

Konstitucinėje jurisprudencijoje pabrėžiama, kad europinė integracija galima tik valstybių narių apbruotų (taigi atitinkančių jų konstitucijų nustatytus reikalavimus tokiai integracijai) pirminių ES sutarčių pagrindu ir tik jose nustatytose ribose. Veikimas teisės pagrindu ir teisės ribose negali būti laikomas nei eurofilišku, nei euroskeptišku. Teisiniu požiūriu vienodai blogai, kai integracija nepasiekia nustatytų ribų ar jas peržengia. Tokio peržengimo tikimybė ir lėmė konstitucinių teismų sprendimus, kuriuose ES teisės pirmenybė pripažįstama su išlygomis⁸⁵, ji ribojama „kontr-ribų“ ar „pagrindinių suvereniteto funkcijų užtikrinimo“ reikalavimais. Neliestinas konstitucinio tapatumo turinys, asmens teisių apsaugos besąlyginiai konstituciniai standartai – dažnai minimos konstitucinės išlygos. Tai tarsi išpėjimas ES institucijoms, kad privalu gerbti ir laikytis to, kas sutarta. Taip pat šis reikalavimas vienodai privalomas ir pačioms valstybėms narėms.

Pasakyti, kad „konstitucinio tapatumo“ koncepcija – apsaugos nuo ES teisės „sutarčių peržengiančios ekspansijos“ priemonė galima tik nematant viso konstitucijos ir ES teisės sąveikos mechanizmo. Iš tikrųjų ji iškyla kaip tarpusisteminės pusiausvyros tarp ES ir nacionalinės teisės užtikrinimo elementas. Ypatingas šių dviejų susijusių (ES teisė veikimo aspektu integruota į nacionalinę teisę) ir kartu autonomiškų teisinių sistemų santykių pobūdis verčia galvoti apie šių sistemų veikimo darnos užtikrinimą.

Žinoma, kol ES teisė buvo neišplėtota, kol pagrindinių teisių apsauga šioje teisinėje sistemoje neįgavo dabartinio masto – sistemų ribos buvo pakankamai aiškios, todėl ESTT suformuluotos ES teisės pirmenybės doktrinos ir nacionalinių konstitucinių teismų misijos laiduoti konstitucijos viršenybę šalyje priešpriešinimas rūpėjo ne tiek praktikams, kiek mokslinės doktrinos atstovams. Dėl ES teisės plėtotės teisinio reguliavimo „persidengimų“ tikimybė išaugo, nors pačių sistemų santykių pobūdis išliko toks pat. Natūralu, kad tarpusisteminiuose santykiuose vis dažniau tenka ieškoti būdų, kaip toliau užtikrinti tarpusisteminę pusiausvyrą, kaip apsaugoti abi autonomiškas sistemas. Ir tokios apsaugos priemonės turi būti įtvirtintos abiejose sistemose. Ir viena, ir kita sistema turi disponuoti instrumentais, kurie, apgindami šias sistemas, taip pat užtikrintų nustatyto pusiausvyros modelio veikimą.

ES teisėje tokios pusiausvyros paiešką atspindi ESS 4 str. 2 d., skelbianti ES pagarbą valstybių narių nacionaliniam tapatumui, neatsiejamam nuo pagrindinių jų konstitucinių ir politinių struktūrų, o nacionalinėse konstitucinėse sistemose – kons-

---

85 „Tai reiškia, kad Pagrindinis Įstatymas leidžia taikymo pirmenybę plačiai atvertomis akimis, taip sakant, ir tuo pačiu nustato jos ribas: taikymo pirmenybės gali būti laikomasi, jei neliečiamas Pagrindinio Įstatymo konstitucinio identiteto esmės turinys“ (Andreas Voßkuhle, *The Cooperation Between European Courts: The Verbund of European Courts and its Legal Toolbox. The Court of Justice and Construction of Europe: Analyses and Perspectives on Sixty Years of Case-law* (Asser Press: The Hague, 2013), 86. Taip apibūdinamas VFR Konstitucinio Teismo požiūris.

titucinio tapatumo kategorija. Tokių priemonių sąryšį patvirtina tai, kad konstitucinių teismų plėtojama konstitucinio tapatumo koncepcija visiškai koreliuoja su minėtomis ESS 4 str. 2 d. nuostatomis.

Į nacionalinio tapatumo kategoriją siūlyčiau žvelgti ne vien kaip į gynybinės reakcijos išraišką, bet ir kaip į tarpsteminės pusiausvyros užtikrinimo elementą. Dar daugiau, žvelgti kaip būtiną dabartinio sistemų sąveikos modelio elementą. Prisiminkime valdžių pusiausvyros dėsnį, kurio esmė – viena „jėga“ sulaiko kitą „jėgą“. Autonomiškų teisinių sistemų pusiausvyra užtikrinama tik abiejų pusių pastangomis, kitaip ji nebus tikra pusiausvyra.

ES – valstybių sąjunga, o ne sudėtinė valstybė, ES teisė ir nacionalinė teisė, nors ir veikia kartu, yra savarankiškos (kalbėjimas apie vieną viršesnę ir kitą subordinuotą pirmajai reikštų antros sistemų rūšies savarankiškumo paneigimą), todėl šių teisinių sistemų pusiausvyros užtikrinimo mechanizmas yra sudėtingesnis nei hierarchiniais ir subordinaciniais ryšiais grindžiamose sistemose (pvz., federacijoje). Kartoju, kad mūsų nagrinėjamu atveju pusiausvyra galima abiejų sistemų pastangomis, abiejų sistemų naudojamais teisiniais instrumentais.

Be abejo, tiek ES, tiek ESTT pirmiausia rūpi ES teisės užtikrinamas ir tinkamas taikymas, tačiau visais atvejais laikantis nustatytų sąlygų ir ribų. Todėl konstitucinio tapatumo koncepcijos išorinė misija, kurios siekiai analogiški, neturėtų kelti baimės. Tiek ESTT, tiek konstituciniai teismai, susidūrę su tarpsteminės sąveikos problemomis, savo teisinius instrumentus turi vartoti matydami visą teisiškai fiksuotą tarpsteminį santykių modelį.

Žinoma, rėmimasis nacionaline konstitucija neturi tapti instrumentu, padedančiu išvengti ES teisės taikymo. Tai reikštų sąmoningą tarpsteminį santykių griovimą, pažeidžiantį ne tik ES sutartis, bet ir nacionalines konstitucijas. Teisinių sistemų „karo“ alternatyva – bendradarbiavimas. ESTT ir nacionalinių teismų sąveikos praktika patvirtina viena - nežiūrint doktrinos skirtumų, vienokių ar kitokių sprendimų – tiek ESTT, tiek konstituciniai ir kiti nacionaliniai teismai puikiai supranta tarpsteminės pusiausvyros reikšmę ir stengiasi jos nepažeisti. Ta pusiausvyra – nuolatinėje dinamikoje. Konstitucinis tapatumas – vienas instrumentų, formuojančių pusiausvyros pojūtį dinamiškame procese.

5. Kokia „konstitucinio tapatumo“ kategorijos vartojimo konstitucinėje jurisprudencijoje pridėtinė vertė?

Atsiradus naujos kategorijai konstitucinėje teisėje logiškas klausimas apie jos vartojimo pridėtinę vertę. Ką ji iš tikro reiškia: retorinę teisinio kalbėjimo figūrą? kitais žodžiais persakomą jau žinomą koncepciją? ar ji susijusi su konstitucinės sistemos suvokimo poslinkiais?

Būtinai šios kategorijos pridėtinės vertės išsiaiškinimo testas. Visos novacijos turi būti patikrintos tuo testu. Konstitucinės taip pat. Teisinė tikrovė nuolat kinta,

naujos sąvokos įvedamos siekiant išskirti aikštėn anksčiau „nematytus“ jos aspektus, juos paaiškinti. Naujos teisinės tikrovės matymo galimybės ir pateisintų tokios novacijos atsiradimą bei jos vartojimą konstitucinėje jurisprudencijoje.

Konstitucinio tapatumo kritikai pabrėžia, kad konstitucinis tapatumas – teisine prasme pridėtinės vertės neturinti sąvoka, jos vartojimu nuvertinama tokia fundamentali kategorija kaip suverenitetas. Tiksliau, kaip mano Knutas Ipsenas, tai per teklinė sąvoka. Šis autorius kategoriškai teigia: „Konstitucinio tapatumo sąvoka, aš tai kartoju dar kartą, nesukuria teisinės pridėtinės vertės, bet tik politinę pridėtinę vertę. <...> Vertinant konstitucinės teorijos požiūriu nėra teisinės būtinybės sukurti šią sąvoką“⁸⁶. Kokius argumentus šis autorius pateikia prieš šios sąvokos vartojimą Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje? K. Ipsenui tapatumas – filosofinė kategorija, netinkanti konstitucinei teisei. Konstitucinė teisė nėra statiška esatis, kurios visi principai (ir jų reikšmės) yra galutinai nustatyti ir nekeičiami. Konstitucijos pataisos – neišvengiamas reiškinys, jų baimintis ir dairytis į dabartinį tapatumą nereikėtų. Konstitucinis tapatumas – politinėms diskusijoms būdingas elementas (būtent dėl politinių motyvų šios sąvokos Federaliniam Konstituciniam Teismui prireikė 1973 m. liepos 31 d. sprendime dėl VFR ir VDR sutarties (nustatančias tarpusavio santykių pagrindus) ar sprendime dėl Lisabonos sutarties). Ši sąvoka laikytina vienu iš politinių ginčų instrumentu, teisiniu požiūriu negalima išvelgti kokios nors jos vartojimo pridedamosios vertės ir t.⁸⁷

Prieš atsakant į kritinius samprotavimus, norėčiau priminti, kad dabartinis „konstitucinio tapatumo“ iškilimas sietinas tiek su konstitucijos, kaip vertybių sistemos, samprata bei konstitucinio reguliavimo atvirumo tarptautinei ir ES teisei koncepcija. Šiais laikais į konstituciją žvelgiama kaip į atvirą teleologinį teisinį statinį, kurį sutvirtina (sucementuoja) jame įkūnyta vertybių sistema. Pagrindinės šios sistemos vertybės išreiškia sistemos genetinį kodą, jos esmę. Pakeitus jas – pakistų konstitucinės sistemos esmė, todėl šios vertybės turi būti ypač saugomos. Vertybinis konstitucijos suvokimo aspektas sustiprina konstitucijos „laikančiųjų konstrukciją“, jos svarbiausių principų ypatingos apsaugos prasmę. Todėl konstitucinio teismo kaip konstitucijos vertybinio branduolio saugotojo vaidmuo užtikrina konstitucijos, kaip atitinkama vertybių sistema grindžiamos aukščiausiosios tvarkos valstybėje apsaugą. Teisinio tapatumo sąvokos vartojimas puikiai dera su vertybiniu konstitucijos suvokimu.

Konstitucijai, kaip aukščiausiai norminei sistemai, paaiškinti pasitelkiami du modeliai: aprašomasis ir aksiologinis. Pagal pirmąjį modelį (siejamą su H. Kelseno vardu) konstitucija yra aukščiausiosios normos ne dėl savo turinio ypatumų, bet dėl

86 Knut Ipsen, „Identité constitutionnelle et la responsabilité en matière d'intégration“, *Union européenne. Crises et perspectives* (sous la direction de A. Berramdane, W. Cremer, A. Putler, J. Rossetto) (Éditions mare and martin, 2014), 71.

87 Knut Ipsen, *Op.cit.* 69–71.

to, kad konstitucija yra visų kitų normų teisinio galiojimo pagrindas. Pagal antrąją koncepciją konstitucijos negalima aiškinti vien kaip formalaus kitų normų priėmimo pagrindo, jos viršenybė grindžiama taip pat tuo, kad ji įkūnija pagrindinius valstybinio būvio principus, pagrindines teises, kaip asmens ir valdžios santykių pagrindą. Konstitucijos viršenybė yra tiek formali, tiek substantivi. Būtent tokia konstitucijos samprata leidžia išskirti jos vertybinį branduolį, tai, kas svarbiausia konstitucinėje sistemoje, kas atitinka istoriškai patikrintas valstybiškai organizuotos bendruomenės vertybes. Tai vertybinis konstitucijos pamatas, daugelio teisės aiškinimo problemų išsprendimo raktas. Konstitucinėje sistemoje įtvirtinta pagrindinių teisių apsauga, valstybės nepriklausomybė, tautos valdžia, demokratija, teisinė valstybė ir kiti konstituciniam branduoliui būdingi elementai išreiškia pagrindines valstybiškai organizuotos bendruomenės vertybes, kurios lemia konstitucinės sistemos (ir kartu visos nacionalinės teisės) kryptingumą. Minėtus elementus apjungiančios bendros sąvokos vartojimas konstitucinėje jurisprudencijoje kaip tik ir išryškina turiningųjų konstitucijos aspektų svarbą.

Konstitucinio tapatumo, kaip ir jo ekvivalento ES teisėje – nacionalinio tapatumo santykius aptarėme. Šios kategorijoms tarp sisteminių santykių tinkle tenka veikimo pusiausvyros užtikrinimo instrumentų vaidmuo. Tuo pačiu minėti instrumentai leidžia geriau suprasti teisės taikymo ypatumus kelių rūšių teisinių sistemų sąveikos kontekste. Teisė – visados tvarka, ši idėja – viena iš teisės esmę išreiškiančių idėjų. Tvarka visados yra netvarkos antipodas. Tvarkos idėja svarbi ir tarp sisteminių santykių suvokimui (sistemų perteklius, ekspansionizmas, netvarka – sąvokos iš kitokio teisės suvokimo).

Teisė skirta įveikti netvarką, teisiniai mechanizmai turi veikti koordinuotai ir viena kryptimi. Tvarka grindžiama subordinacija ir koordinacija. Jeigu darome pirminę prielaidą, kad sistemos savarankiškos, kad turi apibrėžtas veikimo sritis – pagrindinis dėmesys tenka derinimo instrumentams. Kiekviena teisinė sistema turi vidinius kylančių kolizijų sprendimo būdus (normų hierarchija, bendros ir specialios normos, materialiniai ir procesiniai santykiai ir pan.). Tarp sistemine erdvėje kolizijų įveikimas sudėtingesnis, reikalaujantis ne tik pačių sistemų, bet ir jų sąveikos modelio suvokimo. Tarp sistemine pusiausvyra tampa ypač svarbi, kai sistemos sparčiai plėtojasi. Todėl reikalingas įvairiais instrumentais disponuojantis tarp sistemines darnos užtikrinimo arsenalas. Konstitucinio tapatumo kategorija, būdama nacionalinės teisės instrumentu, taip pat tarnauja ir pusiausvyros tarp sistemine sąveikoje palaikymui.

Konstitucinis tapatumas – platesnė kategorija nei konstitucinės išlygos. Šių vartojimas siejamas tik su konstitucijos ir ES teisės santykiais. O konstitucinė tapatybė turi tiek vidinę (konstitucijos apsauga nuo konstitucinę sistemą ardančių pataisų), tiek išorinę (ir eurointegraciniais sumetimais negalima brautis į nekeičiama konstitucijos šerdį) prasmę. Kompleksinis sąvokos pobūdis, jos pagrindimo svarumas – argumentai už sąvokos vartojimą.

Minėjome, jog kai kurie autoriai pastebi, kad konstitucinėje jurisprudencijoje „konstitucinio tapatumo“ sąvoka pamažu išstumia iš teisinių tekstų „suvereniteto“ kategoriją. Tačiau turime nepamiršti, jog valstybės nepriklausomybė, suverenitetas – vienas iš konstitucinio tapatumo būtinų elementų. Kitaip negalėtume kalbėti nei apie valstybę, nei apie jos konstituciją. Konstitucinio tapatumo sąvoka ne išstūmė suvereniteto sąvoką, o ją įtraukė į platesnę argumentavimų grupę ir konstitucinio tapatumo kriterijaus vartojimas visados reiškia ir suvereniteto didžiausios reikšmės pripažinimą. Taigi matome ne suvereniteto sąvokos nunykimą, tiesiog kiek pasikeitė jos vartojimo fonas.

Konstitucinio tapatumo idėja nereiškia ir visiško konstitucijos nepajudinamo įtvirtinimo. Šios idėjos vieno iš siekių esmė – užtikrinti konstitucinės sistemos savastį, darną ir nuoseklumą konstitucinės dinamikos kontekste. Mes tai įvardijome kaip konstitucinio stabilumo (sistema turi išlikti ta pati) ir jos dinamikos (konstitucinės pataisos) *suderinimo* funkciją.

Tai argumentai už sąvokos vartojimą. Esminis dalykas – sąvokos kompleksinis pobūdis, ji į vieną vietą sutelkia pagrindinius konstitucinės sistemos elementus, jų sutelktiniu vartojimu stiprinama konstitucingumo apsauga valstybėje, ši sąvoka esmingai prisideda prie nacionalinės teisės ir ES teisės pusiausvyros užtikrinimo. Tai patvirtina konstitucinių teismų sprendimai, kuriuose šia kategorija remiamasi. Negalima laikyti pagrįstais teiginių, kad šios sąvokos vartojimas nukreiptas prieš tarp sisteminių santykių modelį ir jo tolesnę raidą. Jeigu ir kiltų kokios problemos, jos greičiausiai būtų susijusios ne su pačia konstitucinio tapatumo sąvoka, bet jos netinkamu vartojimu ar net piktnaudžiavimu ja. Bet tai jau būtų kito teisinio rašinio tema, kaip ir klausimai dėl konstitucinio tapatumo sudėties, vartojimo padarinių konstitucinėje sistemoje ir lietuviškos konstitucinio tapatumo koncepcijos, kuriuos bandysiu analizuoti antrajame dipticho, nagrinėjančio konstitucinio tapatumo problemas, straipsnyje.

Išvados

1. Konstitucinio tapatumo kategorija, iškilusi konstitucinių teismų jurisprudencijoje, yra siejama su istoriškai patikrintų ir konstitucijos esmę išreiškiančių vertybių ir principų, sudarančių neliečiamą ar ypač apsaugotą konstitucinės sistemos tapatybinį branduolį, išskyrimu. Šio tapatybinio branduolio elementai – visos konstitucinės sistemos „laikančiosios konstrukcijos“, kurių pakeitimas ar panaikinimas reikštų visos konstitucinės sistemos pakeitimą.
2. Konstitucinio tapatumo elementų išskyrimas susijęs su vertybinio konstitucijos pagrindo atskleidimu, vertybinio konstitucijos aiškinimo svarbos konstitucinių aiškinimo metodų visumoje pripažinimu.
3. Konstitucinis tapatumas vykdo vidinės ir išorinės konstitucinės sistemos apsaugos funkcijas. Vidinių konstitucinės sistemos apsaugos funkcijų (ar

- funkcijos) esmė – užtikrinti konstitucinės sistemos savastį, darną ir nuoseklumą konstitucinės dinamikos kontekste. Tai *konstitucinio stabilumo* (sistema turi išlikti ta pati) ir jos *dinamikos* (konstitucinės pataisos) *suderinimo* funkcija. Išorinių funkcijų (ar funkcijos) esmė – apsaugoti konstitucinės sistemos savastį nuo išorinių teisinių sistemų (tiek tarptautinės teisės, tiek ES teisės) poveikio. Pažymėtina, kad konstitucijos savasties saugojimas santykiuose su ES teise taip pat reiškia ir konstitucijoje bei ES pirminėse sutartyse įtvirtinto nacionalinės teisės ir ES teisės pusiausvyros modelio apsaugą.
4. Konstitucinėje jurisprudencijoje vartojama kompleksinio pobūdžio konstitucinio tapatumo sąvoka, jungiančia reikšmingus konstitucinės sistemos elementus, siekiama sustiprinti konstitucingumo reikšmę valstybės vidaus gyvenime bei tarpsteminuose santykiuose. *Ši kategorija laikytina ne tik konstitucinės sistemos savasties, bet ir svarbiu tarpsteminės pusiausvyros tarp nacionalinės ir ES teisinių sistemų užtikrinimo elementu.*

CONSTITUTIONAL IDENTITY: THE QUESTION OF THE SENSE OF THE APPLICATION OF THIS CONCEPT

Egidijus Jarašiūnas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *This article deals with the problems of the sens of the application of the concept of constitutional identity in constitutional jurisprudence. The author of this article analyzes the notion of constitutional identity, elaborated in constitutional jurisprudence, which is linked with the distinction in the constitutional system the hard core of values and principles, which are traditional for such state and which are no changeable or have special protection against amendments. The elements of constitutional identity play the role of “supporting structures” of the constitutional system and their change will be a change of this all constitutional system.*

The emergence of the new notion always provokes discussions. Representatives of legal doctrine discuss about using of this concept, its importance and its mission. They analyse from different points the decisions of Constitutional Courts of Germany, France, Belgium, Poland or the Czech Republic and other states, in which this concept is used. Lithuanian Constitutional Court with two decisions of 26 January 2014 and 11 July 2014 joined this groupe of constitutional courts.

The formation of this notion is related to the concept of the axiological system of the constitution and its axiological interpretation.

It should be noted that the added value of this new concept is linked to the strengt-

hening of constitutional review of constitutional amendments and protection of the model of relations between constitutional system and European Union law.

Constitutional identity accomplishes internal and external functions. The purpose of internal functions (function) is protection of the constitution against the anticonstitutional amendments that can destroy the all constitutional system. It is the function of conciliation between stability of the constitutional system (the constitutional system must remain itself) and dynamics (the necessary changes). The external functions (function) protect the constitutional system against external invasions to the constitutional system, and specifically for the field of european integration this function means protection of the balance in the functioning of the model of interaction between the national constitutional system and European Union law.

Keywords: *constitutional jurisprudence, constitutional identity, functions of constitutional identity, relations between juridical systems.*

Egidijus Jarašiūnas, Mykolo Romerio universiteto afilijuotasis profesorius, socialinių mokslų (teisė) daktaras, profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: lyginamoji konstitucinė teisė, konstitucinė kontrolė, Europos Sąjungos teisės ir nacionalinės teisės sąveika.

Egidijus Jarašiūnas, Mykolas Romeris university, affiliated professor, Doctor of Social Sciences (Law), Professor. Research interests: comparative constitutional law, constitutional review, interaction between European Union law and national law.